

Digitalt særtryk af
FUND OG FORSKNING
I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS
SAMLINGER

Bind 53
2014

With summaries

KØBENHAVN 2014
UDGIVET AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Om billedet på smudsomslaget se s. 67.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik 3.s bibliotek

Om titelvignetten se s. 171.

© Forfatterne og Det Kongelige Bibliotek

Redaktion:

John T. Lauridsen

Redaktionsråd:

Else Marie Kofod
Erland Kolding Nielsen
Anne Ørbæk Jensen
Marie Vest

Fund og Forskning er et peer-reviewed tidsskrift.

Trykt på Munken Premium Cream 13, 115 g
Dette papir overholder de i ISO 9706:1994
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Nodesats: Dansk Center for Musikudgivelse & Jakob K. Meile
Grafisk tilrettelæggelse: Lene Eklund-Jürgensen & Jakob K. Meile

Tryk og indbinding: SpecialTrykkeriet, Viborg

ISSN 0069-9896
ISBN 978-87-7023-129-9

BLANDT TALENDE STATUER OG MANENDE GENFÆRD

Mazarinader i Det Kongelige Biblioteks samlinger

AF

ANDERS TOFTGAARD

I fransk kulturhistorie er det 17. århundrede den franske klassicismes periode, det er Ludvig den Stores århundrede og det er starten på den periode, hvor Europa talte fransk, og hvor Frankrig overtog Spaniens placering som Europas dominerende magt. Men midten af det 17. århundrede var i Frankrig præget af uroligheder, der i en periode antog karakter af en borgerkrig, hvis udfald ikke var givet på forhånd. Der er således ikke en direkte overgang fra Corneille til Racine, den store behersker af alexandrineren, men en form for cæsur, hvor pausen dog ikke udgøres af stilhed men af kanonbuldren, slagmarker og skingre pamfletter. Under de uroligheder 1648-53, der kendes under navnet Fronden, gjorde dele af det franske samfund oprør mod skatteinddragelsen og mod kongemagtens indskrænkning af de andre magtinstansers myndighed.

Mange af de involverede så efterfølgende tilbage på perioden i deres *mémoires*, en af det 17. århundredes store genrer. Hertuginde af Montpensier, der spillede en vigtig rolle i Fronden og var datter af en af Frondens absolutte hovedpersoner, fortæller i sine *Mémoires*, hvordan et medlem af parlamentet nævnte ordet *frondeur* og et andet parlamentsmedlem derpå begyndte at synge en sang:

Un vent de Fronde	En Fronde-vind
S'est levé ce matin:	har rejst sig nu til morgen
Je crois qu'il gronde	Jeg tror, at den buldrer
Contre le Mazarin.	mod hr. Mazarin
Un vent de Fronde	En Fronde-vind
S'est levé ce matin.	har rejst sig nu til morgen

Denne sang blev taget op af Alexandre Dumas i hans fortsættelse af *De tre musketerer* med titlen *Tyve år efter*, hvor de modne musketerer bliver kastet ind i Frondens drama. Sangen kan synes emblematiske i sin kom-

bination af ordet Fronde med en letgenkendelig truende satirisk sang.¹ For under Fronden blev der sunget sange og trykt skandskrifter mod Mazarin i stor stil. Nidviserne og smædeskrifterne mod Mazarin har i eftertiden fået navnet ‘mazarinader’.

Det Kongelige Bibliotek har en stor samling mazarinader, og det er denne samling, der er genstand for denne artikel.² Efter en introduktion til Fronden vil jeg redegøre for begrebet mazarinader og den bibliografiske forskningstradition, der knytter sig dertil. Jeg vil i den forbindelse introducere til *Bibliographie des mazarinades* af Célestin Moreau (1805-1888),³ men jeg vil allerede fra artiklens start angive Moreaus bibliografiske numre, når jeg henviser til enkelte mazarinader. Dernæst vil jeg beskrive Det Kongelige Biblioteks samling af mazarinader, dens højdepunkter og, så vidt det er muligt, samlingens forskellige provenienser.

FRONDEN

Fronden markerer ifølge den amerikanske historiker Orest Ranum (f. 1933) en utilfredshed med forskydningen i den traditionelle magtbalance i Frankrig, hvor visse medlemmer af parlamentet følte, at kongemagten – i dette tilfælde formynderregeringen for Ludvig 14. – havde tiltaget sig for stor magt på bekostning af de andre autoriteter, hvorved der var kommet ubalance i monarkiets orden.⁴ Inden for den traditionelle monarkiske statsopfattelse kunne monarken komme til at udøve sin magt så egenrådigt, at det nærmede sig tyranniet – således som Étienne de la Boétie f.eks. havde gjort rede for i sin tale *Om frivillig trældom*.⁵ Det gjaldt i endnu højere grad, når regenten var formynder for en mindreårig konge, og det kunne drages i tvivl, hvorvidt den mindreårige

¹ Den er da også blevet brugt som titel til den sidste bog af mazarinade-forskeren Hubert Carrier: Paul Scarron, *Un vent de fronde s'est levé ce matin. Poésies diverses attribuées à Paul Scarron (1610-1660)*, udg. af Hubert Carrier, Paris, 2012.

² Tak til Kulturministeriets forskningsudvalg, der har gjort forskningen bag denne artikel mulig. Tak til Michael Høxbro Andersen, Christophe Vellet, Yann Sordet, Susanne Budde, Ivan Boserup, Erik Petersen, John T. Lauridsen og Karsten Christensen, som hver især har ydet afgørende bidrag.

³ Célestin Moreau: *Bibliographie des mazarinades*, Paris, 1850-1851.

⁴ Fremstillingen af Fronden bygger på Orest Ranum: *The Fronde. A French Revolution 1648-1652*, New York/London, 1993. Michel Pernot: *La Fronde 1648-1653*, Paris, 1994, 2. udgave 2012; François Bluche: *Louis XIV*, New York, 1990, Claude Dulong: *Mazarin*, Paris, 2010. Oversættelser af visse begreber er hentet fra Jacques Boulenger: *Det store århundrede*, autoriseret oversættelse ved Paul Læssøe Müller, 1925 og fra J.A. Fridericia, *Grundrids af Europas historie 1600-1688*, 1899.

⁵ Étienne de La Boétie, *Om frivillig trældom, oversat af Børge Olesen*, 1976 (2. udg. 2012).

konge var en marionet i hænderne på andre interesser. Fronden gjorde en overgang de tre ord “Querimus regem nostrum” (“vi søger vores konge”) til sin devise.⁶ Overordnet handler Fronden også om adel, der bliver erstattet af borgerskab i statens funktioner.⁷

Først er det værd at bemærke, at der er flere former for historiske paralleller mellem den første del af det 17. århundrede og den midterste del af det 17. århundrede, hvilket da også blev understreget af pamfletterne. Kong Ludvig den 13. (1601-1643) var ni år, da hans far, Henrik 4. blev dræbt ved et attentat på åben gade i 1610. Moderen Maria af Medici fungerede som regentinde, og efter at hendes yndling, florentineren Concino Concini, var blevet dræbt i 1617 benyttede hun sig af Jean Armand du Plessis, den senere kardinal Richelieu, som rådgiver. Richelieu udvirkede forsoningen mellem mor og søn, og under Ludvig den 13. (der blev myndig i 1614) fik kardinal Richelieu endnu større indflydelse og blev Frankrigs første førsteminister. I sit politiske testamente beskrev Richelieu selv, hvad han på dette tidspunkt lovede kongen at udrette, således:

“Jeg lovede ham at bruge al min ihærdighed og al den autoritet som han måtte have lyst til at tildele mig, til at ødelægge huguenoternes parti, bøje højadelens stolthed ned og begrænse alle hans undersætter til deres pligt samt at løfte hans navn op blandt alle fremmede nationer til det punkt, hvor det burde være.”

“Je lui promis [au roi] d’employer toute mon industrie et toute l’autorité qu’il lui plairait de me donner pour ruiner le parti huguenot, rabaisser l’orgueil des Grands, réduire tous ses sujets en leur devoir et relever son nom dans les nations étrangères, au point où il devait être”.⁸

Richelieu og Ludvig 13. indledte en bevægelse i Frankrig væk fra adelsvælde og hen mod enevælde. Ved Richelieus død i 1642 efterfulgte hans protegé Mazarin ham som ledende minister. Jules Mazarin var født i 1602 i Italien af italiensk familie under navnet Giulio Mazzarino. Som pavelig udsending i Frankrig tiltrak Mazarin sig Richelieus opmærksomhed, og han blev fra 1640 knyttet til Richelieu. I 1641 blev han udnævnt til kardinal, en såkaldt lægkardinal.⁹

⁶ Célestin Moreau, Introduction, *Bibliographie des mazarinades*, Paris, 1850-1851, p. ix.

⁷ Claude Dulong, *Mazarin*, s. 186.

⁸ *Testament politique du Cardinal de Richelieu*, édition critique, publiée avec une introduction et des notes par Louis André et une préface de Léon Noël, Paris, 1947, s. 95.

⁹ At han var lægkardinal vil sige, at han havde gennemgået tonsur-ritualet og således var optaget i de lavere klerkegrader, men at han ikke var præsteviet og at han derfor principielt kunne gifte sig.

Ill. 1 (modstående side): Kardinal Mazarin underviser den unge Ludvig 14. i et galleri af lærerige emblem-malerier. Kobberstik fra Marin Le Roy de Gomberville, *La doctrine des moeurs : tirée de la philosophie des stoïques, représentée en cent tableaux, et expliquée en cent discours pour l'instruction de la jeunesse*, Paris, pour Pierre Daret : de l'imprimerie de Louys Sevestre, 1646.

Ill. 2 (t.h.): Ludvig 14. som dreng;
 Ill. 3 (nedenfor t.v.): Anna af Østrig;
 Ill. 4 (nedenfor t.h.): Jules Mazarin;

– alle kobberstik af Balthasar Montcornet (c. 1600-1668) fra Camusets samling af mazarinader. (KB, Collection de Mazarinades, bd. 2)

Ill. 5 (t.v.): Gaston af Orléans (1608-1660) og ill. 6 (t.h.): Ludvig Bourbon 2. af Condé (1621-1686). Kobberstik af Balthasar Montcornet (c. 1600-1668) fra Camusets samling af mazarinader. (KB, Collection de Mazarinades, bd. 2)

Ludvig den 13. og hans hustru Anna af Østrig (1601-1666, dronning fra 1615) blev først efter 23 års ægteskab velsignet med en søn, der derfor fik tilnavnet den gudgivne, *dieudonné*. Da Ludvig 13. døde i 1643 var den kommende Ludvig 14. (1638-1715) kun 5 år. Faderen havde forud for sin død ved lovgivning forsøgt at begrænse sin hustrus indflydelse i formynderstyrelsen. Anna af Østrig var søster til Filip 4. af Spanien, som Frankrig var i krig med fra 1635, og hun havde notorisk konspireret mod sin mand. Stik imod Ludvig 13.s hensigt lykkedes det hende imidlertid straks efter hendes mands død at sikre sig afgørende indflydelse i formynderstyrelsen. Hun benyttede sig af Jules Mazarin som førsteminister, og Mazarin fik i 1646 ansvaret for den unge Ludvig 14.s opdragelse.

Tættest på tronen efter kong Ludvig 14. stod Gaston af Orléans (1608-1660), der var kong Ludvig 13.s eneste bror, og derfor præsumentiv tronarving fra 1611 til 1638, året hvor den senere Ludvig 14. blev født, hvorved Gaston rykkede et skridt ned i arvefølgen. Gaston af Orléans var en central spiller i alle former for modstand mod Richelieu og siden Anna af Østrig. Kardinal de Retz og andre kilder i samtiden beskriver ham

som fej og vægelsindet, og historieskrivningen har ikke været mild ved ham, men han er for nylig af den franske historiker Jean-Marie Constant blevet fremhævet som en frihedens fyrste, der angav en anden vej end absolutismens og centraliseringens.¹⁰ Som kongens broder benævntes Gaston af Orléans *Monsieur le Prince* eller blot *Monsieur*. Efter at Ludvig 14.s lillebror Philippe de France (1640-1701) var kommet til verden, benævntes han også *Le grand Monsieur* for at adskille ham fra *Le petit Monsieur*. Ved Ludvig 13.s død blev Gaston af Orléans udnævnt til Rigets Generalløjtnant.

Som den næste i arvefølgen kom Ludvig Bourbon 2. af Condé (1621–1686), den berømte feltherre, der som 22-årig (under navnet hertugen af Enghien) vandt slaget ved Rocroi og som efter sin fars død i 1646 blev kendt under navnet Den Store Condé. Titlen “Den første prins af blodet” blev givet til den, som ved fødsel i tronfølgen stod lige efter *fils de France* og *petit-fils de France* (børn og børnebørn af kongen), og denne titel var med anerkendelsen af Henrik 4. som konge gået til Ludvigs far Henrik 2. af Bourbon-Condé (1646). Ludvig var bror til Armand de Bourbon, Prins af Conti (1629-1666) og til Anne Geneviève de Bourbon (1619-1679). Hun blev ved sit giftermål i 1642 med den dobbelt så gamle Henrik 2. af Orléans (1595-1663) hertuginde af Longueville.¹¹

Fronden tog sit udgangspunkt i en strid om statens inddragelse af skatter. Staten eller kongemagten havde brug for skatteindtægter for at finansiere den krig mod Spanien, der var startet i 1635, og Frankrigs deltagelse i 30-årskrigen i øvrigt. For at sikre skatteinddragelsen havde man skabt en ny type forvalter kaldet *intendant de justice, police et finances*, der havde store magtbeføjelser. Derudover havde den praksis vundet hævde, at inddragelse af forbrugsskatterne, altså de skatter, der blev lagt på køb af bestemte varer som f.eks. vin, øl og fisk, blev udloddet på auktioner. Den person, der vandt auktionen, skulle så inddrage forbrugsskatter og havde et stort incitament til at maksimere forskellen på de forbrugsskatter han fik ind, og det han havde selv betalt for inddragelsesretten. Denne type person, kaldet *partisan*, kunne også låne ud til staten, hvilket der ofte var brug for. Eftersom deres store formuer byggede på den udpinte befolknings skatter, blev disse *partisans* lagt for had under Fronden.

¹⁰ Jean-Marie Constant, *Gaston d'Orléans : prince de la liberté*, Paris, 2013.

¹¹ Henrik 2. af Orléans (1595-1663), hertug af Longueville, guvernør af Normandiet gennem fyre år.

Magten var i det gamle regimentes Frankrig uddelegeret. Der fandtes i riget flere forskellige *Cours souveraines*, det vil sige retter, hvis medlemmer var udpeget af kongen og hvis afgørelser kun kongen kunne omgøre. I Paris gaves et parlament, et regnskabskammer (*chambre des comptes*), det store råd (*le grand conseil*),¹² som havde den siddende kansler som formand og som dækkede hele Frankrig, og forbrugsskatteretten (*Cour des Aides*), som var overdomstol for sager vedrørende skatterne *aide*, *gabelle* og *taille*.¹³ Parlamentet i Paris var det mest prestigøse parlament i Frankrig (der var ni andre parlamenter i Frankrig, der havde meget mindre områder under sig), og der sad 140 dommere. Kun kongen og kongens råd¹⁴ stod over parlamentet.

Efter at Mazarin var indtrådt som ledende minister i 1642, forsøgte han også at skaffe penge til kronen ved salg af embeder. Han oprettede således nye embeder ved parlamenterne og forsøgte at sørge for, at embederne ikke længere var arvelige. Embederne kunne normalt fornyes ved at betale den årlige afgift (*paulette*), som gjorde embedsmanden til ejer af sin stilling, hvorved den kunne gives videre i arv. Mazarins ændringer ledte til frustration hos embedsstanden, *la noblesse de robe*, hvor familiers formuer netop var bygget op omkring de arvelige embeder.

Mazarin imødegik modstanden fra embedsstanden ved at forsøge at spille de forskellige retter i Paris ud mod hinanden ved at gøre forskel på dem. I en erklæring af 30. april bekræftede Anna af Østrig, at embederne kunne fornyes ved at betale den årlige afgift (*la paulette*). For pariserparlamentets vedkommende var der ingen betingelser, men de tre andre suveræne domstole skulle betale fire års løn for fornyelsen. Stik imod Mazarins hensigt besluttede domstolene at forene sig for at kæmpe imod denne uretfærdighed. De fire parisiske domstole (parlament, regnskabskammeret, rådet og forbrugsskatteretten) udstedte den 13. maj 1648 en samlingsforordning, *arrêt d'union*, ifølge hvilken de skulle agere samlet. Repræsentanter for de fire kamre mødtes i Den hellige Ludvigs kammer (*Chambre de Saint Louis*) i justitspalæet. Her udarbejdede de en række reformforslag, der forsøgte at stække kongemagten. Samtidig forbød parlamentet de såkaldte intendanter og tog skridt til at retsforfølge de mest griske *partisans*. Ved en *lit de justice* d.

¹² Se herom Michel Antoine "le grand conseil" i François Bluche (red.), *Dictionnaire du grand siècle*, Paris, 1990, s. 390-393 og Jean-Paul Laurent, *Grand Conseil*, i *Guide des recherches dans les fonds judiciaires de l'ancien régime*, Paris, 1958, s. 29-60.

¹³ Boulenger 1925, s. 99.

¹⁴ Kongens råd var det råd, hvorigennem kongen styrede riget, hvorfor det altså adskilte sig fra det store råd, selv om de havde fælles oprindelse.

Ill. 7: Pierre Broussel (1575-1654). Kobberstik af Balthasar Montcornet (c. 1600-1668) fra Camusets samling af mazarinader. (KB, Collection de Mazarinades, bd. 2)

31. juli accepterede Ludvig 14. og formynderregeringen stort set alle reformforslagene fra de deputerede i Den hellige Ludvigs kammer.

Kongemagten havde altså givet efter for presset, men benyttede sig af den først givne lejlighed til at give igen. Anledningen kom, da man snart efter fejrede hertugen af Enghiens sejr over Spanien ved slaget ved Lens i Nordfrankrig. Efter en takkegudstjeneste for sejren i Notre Dame d. 26. august 1648 lod Dronning Anna og Mazarin formanden for parlamentet, Blancmesnil, og den aldrende rådmand Pierre Broussel (1575-1654) arrestere. Det førte til et folkeligt oprør i Paris samme dag, hvor der blev rejst barrikader overalt; den såkaldte *journée des barricades*, barrikadernes dag, d. 26. august 1648.¹⁵ Fronden var begyndt i Paris, et par måneder før den Westfalske Fred blev underskrevet i oktober 1648. At kongemagten havde ladet den 73-årige, forstandige Broussel, der inkarnerede pariserparlamentets værdighed og modstand mod beskatning, arrestere, var et tegn på, at man nærmede sig tyranniet.

I samtiden fik oprøret navnet *la Fronde*, efter ordet for den type slynge, som gadedrenge og banditter benyttede; en læderslynge med en hulning i, som man kunne bruge til at kaste sten med.

¹⁵ Tres år tidligere, under religionskrigene, havde folket rejst sig i Paris ved en lignende barrikadedag den 12. maj 1588 til fordel for den katolske liga og imod Henrik 3.

Som kontekst er det værd at erindre, at der siden 1642 havde været borgerkrig i England, hvor den engelske kong Karl 1. – fætter til den danske konge Frederik 3. – kæmpede mod det engelske og det skotske parlament. Hans kone, Henriette de France, der var søster til Ludvig 13., flygtede i 1644 med sine børn til Frankrig, hvor hun tog ophold ved hoffet. I januar 1649 blev hendes mand Karl 1. henrettet som højforræder. I januar 1649 tog begivenhederne i Frankrig også en ny drejning.

Efter barrikadernes dag blev Broussel frigivet den 13. september, og Anna og Ludvig forlod Paris til Rueil, vest for Paris. En forordning, der stadfæstede juli måneds indrømmelser til parlamentet, blev underskrevet ultimo oktober, og hoffet vendte tilbage til Paris. Hoffet frygtede imidlertid, at oprørerne skulle forsøge at kidnappe den unge konge, og den 6. januar 1649 flygtede Mazarin og dronningen fra Paris til slottet i Saint-Germain en Laye med den unge konge. Dronningen og Mazarin belejrede nu – med den store Condé som hærfører – Paris. Den efterfølgende periode kendes som blokaden af Paris.

Hermed opstod en alliance mellem parlamentet og betydelige adelspersoner, der nu blev en form for ledere af Fronden: heriblandt som de væsentligste: Charles 2. de Lorraine, hertug af Elbeuf, Frédéric-Maurice de la Tour d’Auvergne, hertug af Bouillon (og yngre bror til Turenne), François de Bourbon-Vendôme, hertug af Beaufort,¹⁶ Armand de Bourbon, Prins af Conti (1629 –1666), den yngre bror til den store Condé, samt Jean-Francois-Paul de Gondi, der på det tidspunkt var kendt som koadjutor ved Notre Dame, hvor hans onkel var biskop, og som siden selv skulle blive kendt som kardinal Retz, den store forfatter af erindringer.¹⁷ Beaufort havde i 1643 været en del af et komplot kendt som “Cabale des Importants,” som skulle forsøge at skille Anna fra Mazarin, men som var blevet opdaget. Derfor havde han siddet fængslet i Vincennes-slottet fra 1643 til 1648, hvor det lykkedes ham at flygte – en flugt der er blevet udødeliggjort af Dumas i romanen *Tyve år efter*.

Den 8. januar 1649 erklærede parlamentet Mazarin for forstyrrer af den offentlige orden og gav ham en enkelt dag til at forlade hoffet og

¹⁶ *Vendômes* var børn af Henrik 4. og hans elskerinde Gabrielle d’Estrées, som var vokset op ved hoffet sammen med deres halvbrødre Ludvig 13. og Gaston. César Vendôme havde giftet sig med Françoise de Lorraine. De havde to sønner: Louis, Hertug af Mercoeur (der skulle blive kardinal) og François, Hertug af Beaufort.

¹⁷ Retz’ erindringer er oversat til dansk: Kardinal de Retz, *Erindringer i Udvalg og Oversættelse ved Robert L. Hansen*, 3 bd., 1951.

Ill. 8: Bødlen Fairfax fremviser Karl I's afhuggede hoved. Illustrationen stammer fra et beskadedt hollandsk etbladstryk der opbevares i KB's lille, endnu ukatalogiserede, samling af udenlandske etbladstryk (i de boghistoriske samlinger) og som kan identificeres som et hollandsk etbladstryk udgivet ca. 1649 under titlen *'t Moordadigh Treurtoeneel*. Se et komplet eksemplar på Virtuelle Kupferstichkabinett: <diglib.hab.de/?grafik=graph-res-d-39>

otte dage til at forlade Frankrig.¹⁸ Parlamentet mobiliserede nu tropper og så sig nødsaget til at udskrive skatter for at betale tropperne. Få dage senere fulgte et nyt dekret, ifølge hvilket Mazarins besiddelser blev beslagnet.¹⁹ Conti blev øverstbefalende, *généralissime*, for tropperne med Elbeuf, Bouillon, og marskal de La Mothe umiddelbart under sig. Bastillen blev erobret og Broussels søn blev udnævnt til kommandant af Bastillen. I marts måned sluttede Turenne, der havde kæmpet for den franske konge med tyske lejesoldater i Bayern, sig med sine styrker til parlamentet, men den største del af hans styrker forlod ham undervejs.

Condé havde blokeret adgangsvejene til Paris og dermed forsyningen af brød fra bagerierne i Gonesse og adgangen til kvægmarkedet i Poissy.

¹⁸ *Arrest de la Cour de Parlement donné toutes les Chambres assemblées le 8. jour de Janvier 1649. Pour la seureté et police de la Ville de Paris, par Lequel il est ordonné que le Cardinal Mazarin vuidera le Royaume, & qu'il sera fait levée de Gens de Guerre pour la seureté de la Ville, & pour faire amener & apporter seurement & librement les Vivres à Paris, Paris, Par les Imprimeurs & Libraires ordinaires du Roy, 1649 (Moreau nr. 217).*

¹⁹ *Arrest de la Cour de Parlement, portant que tous les biens meubles et immeubles et revenus des bénéfices du cardinal Mazarin, seront faits et commissaires, sequestres et gardiens établis à iceux. Du treizième jour de Janvier 1649, Paris, Par les Imprimeurs & Libraires ordinaires du Roy, 1649 (Moreau nr. 224)*

Begge parter var presset af tiden. På den ene side var det begrænset, hvor længe pariserne kunne klare sig uden forsyninger udefra, på den anden side ville Condés hær på et tidspunkt være nødt til at bryde op for at kæmpe mod den spanske hær på nordfronten (på grænsen til de spanske Nederlande).

Under blokaden af Paris blev der udgivet en stor mængde af de skrifter, der i dag går under samlebetegnelsen mazarinader. Af samme grund forsøgte parlamentet at få kontrol med skrifterne.²⁰

Der blev udskrevet borgermilitser i Paris, og i enkelte tilfælde blev der forsøgt udfald mod de belejrende styrker, der næsten alle mislykkedes, hvilket tog krigsmødet fra Fronden og gradvist fjernede tilliden til de militære ledere. I februar indtog Condé forstaden Charenton efter hårde kampe. I slutningen af februar blev en delegation fra parlamentet modtaget ved hoffet, og den erfarne præsident Mathieu Molé forhandlede efterfølgende med hoffet på slottet Rueil. Det ledte til freden i Rueil, der blev underskrevet d. 11. marts 1649. Hoffet bekræftede efterårets indrømmelser til parlamentet, og parlamentet trak januar-erklæringen mod Mazarin tilbage.

I august vendte hoffet tilbage til Paris, hvor Ludvig 14. blev tiljuble. Urolighederne fortsatte i provinserne. Særligt i Bordeaux, hvor parlamentet havde sat sig op mod guvernøren Épernon, og hvor La Meilleraye som følge deraf belejrede byen. Det var i Bordeaux, at François 6. de La Rochefoucauld (1613-1680), Fyrste af Marcillac, som vi i dag særligt kender som forfatter på grund af hans *Erindringer* og *Maksimer*, blev en del af oprørets militære ledelse.

Efter den vellykkede belejring af Paris, krævede Condé stor indflydelse til sig og sine som tak for den militære indsats for kongemagten. I løbet af 1649 udspillede der sig forskellige magtkampe mellem Condé og Mazarin. Den 18. januar 1650 lod Mazarin Condé arrestere sammen med broderen Armand de Bourbon, Prins af Conti (1629-1666) og svigerbroderen hertugen af Longueville. I samtiden opfattedes det som en statskup.²¹ Der udbrød uroligheder i de provinser, som blev styret af disse: Longueville var guvernør af Normandiet og Condé af Bourgogne. Hoffet tog på rejse rundt i landet for at berolige oprørerne ved at vise

²⁰ *Arrest de la Cour de Parlement, portant defenses à tous imprimeurs et colporteurs d'imprimer et exposer en vente aucuns ouvrages et autres escrits concernant les affaires publiques, sans permission registrée au greffe de ladite Cour, sur les peines y contenues. Du vingt-cinquième Janvier 1649*, Paris, Par les Imprimeurs et libraires ordinaires du Roy, 1649 (Moreau nr. 232).

²¹ Ranum, 1993, s. 243.

den unge konge frem. Rundturen afsluttedes i Bordeaux, der i første omgang var blevet pacificeret.

Da Gondi (Retz) sluttede sig til prinsernes parti, talte man om sammenslutningen af de to fronder. Den blev formaliseret ved en traktat underskrevet d. 30. januar 1651. Gaston af Orléans skulle stå i spidsen for oprørerne og sørge for at få løsladt prinserne. Parlamentet krævede, at Mazarin skulle gå i eksil, hvilket han gjorde den 6. februar 1651, på slottet Brühl i kurfyrstedømmet Köln. Gondi omringede kongepaladset i Paris, og natten mellem den 9. og 10. måtte Anna finde sig i den ydmygelse, at pariserne ved selvsyn i kongens soveværelse krævede at konstatere, at Ludvig 14. var i sin seng og ikke igen var blevet fjernet.

Den 16. februar 1651 blev prinserne (deriblandt Condé) løsladt og dagen efter vedtog parlamentet, at ingen udlænding måtte optages i Kongens råd.²² Gondi, der foråret 1651 skrev et forsvar for den gamle Fronde,²³ begyndte at konspirere med hoffet imod Condé. Turenne gik i efteråret 1651 over til Mazarin og kongemagten.

Den 7. september 1651 blev den 13-årige Ludvig erklæret myndig. Det var nu ikke længere muligt at påstå, at man kæmpede for kongens virkelige interesse, fordi han selv blev styret som en marionet og derfor modarbejdede sine egne interesser. Condé forberedte borgerkrig, og Condés bror Conti blev militær leder af oprørerne i Bordeaux, hvor Ormée-oprøret (der havde fået navn efter elmetræerne på pladsen hvor oprørerne mødtes) på grund af den store folkelige deltagelse tog, hvad man i samtiden opfattede som en revolutionær drejning.²⁴

I slutningen af året blev Mazarin taget til nåde af Ludvig 14. og af dronningen. Han vendte tilbage til Frankrig den 24. december 1651 i spidsen for en mindre hær. Mazarins bøger blev imidlertid i januar 1652 sat til salg af parlamentet og hans palads ryddet. Indtægten fra salget

²² *Arrêt de la cour de parlement, portant qu'aucuns cardinaux étrangers, naturalisés, même françois, ne seront reçus dans les conseils d'État du roi, et que les qualités de Notre cher et bien aimé, attribuées au cardinal Mazarin, seront retranchées de la déclaration de Sa Majesté. Du lundi 20 février 1651.* Paris, Jean Guignard, 1651 (Moreau nr. 292).

²³ *Defense de l'ancienne et legitime fronde*, Paris, [s.n.], 1651 (Moreau nr. 984). Retz fortæller i sine mémoires, hvordan han sikrede denne udgivelse "Je la fis crier et débiter dans Paris par cinquante colporteurs, qui parurent, en même temps, en différentes rues, et qui étoient soutenus, dans toutes, par des gens apostés pour cela" (*Mémoires*, vol. 3.; s. 329, citeret efter Carrier, *La Presse de la Fronde*, 1989-91, 2, s. 170, hvilket i Robert L. Hansens oversættelse lyder: "Jeg lod det udraabe og afsætte rundt om i Paris gennem halvtreds Kolportører, der samtidigt dukkede op i forskellige Gader, og som i dem alle blev understøttet af folk, der var anbragt der for det samme", Kardinal de Retz, *Erindringer i Udvalg*, bd. 2, s. 91).

²⁴ Ranum, 1993, s. 266.

brugte parlamentet til at tilbyde en belønning på 150.000 pund til den, der myrdede Mazarin. Den danske bogsamler og statholder i København Joachim Gersdorff forsøgte at få Villum Lange til at købe bøger på auktionen over Mazarins bibliotek, men Villum Lange ankom til Paris fra Firenze længe efter auktionen, hvilket fremgår af et brev fra Lange til Gersdorff skrevet i Paris i midten af 1652, som Carl S. Petersen har fremdraget.²⁵ Dronning Kristina af Sverige var blandt køberne af bøger fra Mazarins bibliotek, men hun solgte dem siden tilbage til Mazarin, da lykken vendte endnu engang.

Med udgangspunkt i Sydfrankrig kæmpede Condé nu både mod Mazarins hær og kongens hær. I oplandet til Paris kom det snart til afgørende slag mellem Condés styrker og kongens styrker, ledet af Turenne. Et af de mest berømte slag stod i en sydøstlig forstad til Paris, St. Antoine, den 2. juli 1652, hvor Turenne fik presset Condés styrker helt ind mod Paris' bymure. Bystyret nægtede at åbne portene til byen. Gastons datter, *La grande Mademoiselle* (den her i starten nævnte hertuginde af Montpensier), reddede imidlertid Condé ved at få sin far til at beordre portene åbnet og Bastillens kanoner rettet mod Turennes hær.

Efter en form for kup i rådhuset (*la journée des pailles* den 4. juli) opnåede Condé total kontrol over byen Paris, men byens befolkning var træt af borgerkrig og der blev derfor sendt forsonende følere ud til hoffet. Ludvig 14. forflyttede parlamentet til Pontoise og ønskede kun at forhandle med dette parlament. Parlamentet i Pontoise opnåede, at Mazarin forvistes fra hoffet. Ludvig 14. tilbød dernæst amnesti til alle rebelske undersåtter, og en våbenhvile blev forhandlet og underskrevet af Gaston og Beaufort, men ikke af Condé. Condé forlod Paris med sin hær og kom – ganske exceptionelt for et medlem af den franske højadel – i tjeneste hos den spanske konge.

Den 21. oktober 1652 indtog Ludvig 14. (og moderen Anna af Østrig) Paris og tog bolig i Louvre. Fronden kan siges at slutte her, men den kan også siges at slutte i februar 1653, da også Mazarin kom tilbage fra sit eksil til Paris og hoffet i triumf. I Bordeaux og Guyenne fortsatte urolighederne imidlertid indtil august 1653, hvor Conti forlod Bordeaux og kongemagten genindtog Guyenne.

Mazarin fik herefter et fastere greb om styret, og Mazarins store svendestykke blev sidenhen Pyrenæerfreden med Spanien den 7. november 1659, der afsluttede mange årtiers stridigheder. Som en del af fredsafta-

²⁵ Carl S. Petersen, Marcus Meibom og Villum Lange. Et Bidrag til Det kongelige Biblioteks Historie, *Fund og Forskning*, 1, 1954, s. 1-39.

len blev Ludvig 14. – der havde været forelsket i Mazarins niece Maria Mancini – den 9. juni 1660 gift med sin kusine, den spanske kong Filip 4.s datter Maria-Theresia (1638-83), idet hun dog gav afkald på arvekrav på Spanien. Som en del af fredsftalen fik Condé amnesti og kunne vende hjem til Frankrig. Mazarin døde den 9. marts 1661, hvorefter Ludvig 14. annoncerede, at han nu selv ville styre staten og udenrigspolitikken uden nogen førsteminister.²⁶

En epoke med vidtberømte førsteministre var dermed slut: “1600-tallets første halvdel havde været premierministrenes glanstid med navne som Lerma, Olivares, Richelieu, Mazarin, Buckingham og vor egen Corfitz Ulfeldt. I århundredets anden halvdel kan man derimod iagttagende en bevægelse væk fra premierministerinstitutionen” skriver Olden-Jørgensen i sin biografi om Griffenfeld,²⁷ hvorved han gentager en konstatering, som man allerede fandt i Holbergs epistler: “Thi hvor finder man nu en Richelieu, en Mazarin, en Cromvel, en Uhlfeld, en Griffenfeld, en Oxenstjerne, en de Wit, og andre deslige, som den forrige Alder haver frembragt?”²⁸

I modsætning til sin læremester Richelieu, der grundlagde det franske akademi og støttede Theophraste Renaudots *Gazette* – den første franske avis – opnåede Mazarin ikke ry som mæcen – tværtimod. Som førsteminister berigede han sig – men deri adskilte han sig ikke fra sin samtids store personer – og han havde store samlinger af kunst, bøger, og ædelsten.²⁹ Mazarin var således skaberen af det prægtige Bibliothèque Mazarine, der var arkitektonisk forlæg for Frederik 3.s bibliotekssal,³⁰ og hvis bibliotekar var Gabriel Naudé, grundlæggeren af moderne biblioteksvidenskab.³¹ Biblioteket er en central del af Frondens historie i Paris. Mazarins nevø og niecer og deres børn blev gift ind i Europas højeste adel.

Efter Mazarins død udkom i Köln et politisk breviarium på latin, der angiveligt skulle være forfattet af Mazarin: *Breviarium politicorum secundum rubricas Mazarinicas* (Köln, 1684). Det antages ofte for at være ægte,

²⁶ Om kilderne til Ludvig 14.s udsagn, se Jérôme Janczukiewick: La prise du pouvoir par Louis XIV : la construction du mythe. *Dix-septième siècle*, 227, 2005, s. 243-264.

²⁷ Seb. Olden-Jørgensen: *Griffenfeld. Vidunderbarn, statsmand, livstidsfange*, 2006, s. 261.

²⁸ Holberg, Epistola 13. *Epistler*, 1748, bd. 1, s. 74, citeret fra <holbergsskrifter.dk>

²⁹ Isabelle de Conihout og Patrick Michel (red.): *Mazarin. Les lettres et les arts*, Paris, 2006.

³⁰ Jf. Knud Bøgh: Kardinal Mazarin og Frederik 3.s bibliotekssal, en arkitektonisk forbindelse. *Fund og Forskning*, 12, 1965, s. 7-30.

³¹ Robert L. Hansen: Gabriel Naudé og Bibliothèque Mazarine. *Bogens verden*, 35, 1953, s. 303-314.

men så længe der ikke er bevis for dets ægthed er der ingen grund til at antage, at det skulle være ægte. Udgivelsesomstændighederne (udgivet på latin i Köln efter Mazarins død) peger da også på et falsum. Breviaret udkom hurtigt i italiensk og tysk oversættelse, men aldrig i perioden i fransk oversættelse, eftersom det kunne læses som en skarp kritik af Ludvig 14.³² Udgiveren af den italienske udgave, Giovanni Macchia, skriver i sin introduktion, at breviaret synes “konstrueret over Mazarins skygge, over den fascinationskraft, som han udøvede”.³³ Stammer breviaret ikke fra Mazarins hånd, giver det ikke desto mindre et indtryk af, hvordan man i Mazarins samtid og umiddelbare eftertid opfattede Mazarin: I Mazarins politiske breviar kan man lære alt om politisk kynisme.

HVAD ER MAZARINADER?

Under Fronden blev der trykt smædeskrifter i prosa og på vers mod kardinal Mazarin og andre af Frondens hovedpersoner, og disse trykte politiske pamfletter har fået navnet mazarinader. Ligesom betegnelsen trykkefrihedsskrifter i dansk sammenhæng er mazarinader i fransk sammenhæng et paraplybegreb, der rummer et stort antal genrer. Fællesbetegnelsen dækker over digte og viser, dialoger, autentiske og fingererede breve, kongelige forordninger og parlamentsforordninger, retslige partsinlæg samt – i ganske enkelte tilfælde – plakater med illustrationer. Mazarinader kan være tynde og de kan være tykke. Langt hovedparten er små tryksager i kvartformat på 4, 8 eller 16 sider, men der findes også bøger på op til 700 sider, der omfattes af begrebet.³⁴ I alt blev der i perioden 1648-1653 trykt over 5.000 mazarinader. Den største produktion af mazarinader fandt sted i 1649 under blokaden af Paris og under borgerkrigen i 1652.

Genrebetegnelsen mazarinade stammer fra en relativ sen satire, der tilskrives forfatteren Scarron, og som hedder *La Mazarinade*. Den blev

³² Den italienske oversættelse udkom under falsk trykkested: *Epilogo de' dogmi politici secondo i dettami rimastine dal cardinal Mazzarino*. Colonia [i.e. Napoli]: Per Gio. Seliba, 1698. Moderne fransk oversættelse (fra italiensk): *Bréviaire des politiciens*, Paris, 1984.

³³ *Breviario dei politici secondo il Cardinale Mazzarino*, udg. af Giovanni Macchia, Milano, 1981, s. IX.

³⁴ Andenudgaven af Gabriel Naudés *Jugement de tout ce qui a esté imprimé contre le cardinal Mazarin depuis le 6 janvier jusqu'à la déclaration du 1er avril 1649* (Paris, 1650, Moreau nr. 1769) er på over 700 sider. Det Kongelige Bibliotek har både 1649-udgaven, to eksemplarer af 1650-udgaven, samt en håndskrevet afskrift af 1649-udgaven (i den thottske samling).

udgivet i 1651. Det er et burlesk træk at forene høj stil og lav stil, og *La Mazarinade* spiller i sit hadske angreb på Mazarin på den episke tradition, hvor digteren først anråber musen for ret at kunne besynges sin helt. I dette tilfælde er det satirens muse, der påkaldes:

Muse qui pinces, et fais rire,	Muse, som kniber og vækker latter
Vien à moi de grâce, et m'inspire,	Kom, vis mig nåde og besjæl mig
L'esprit qui Catulle inspira	den ånd, som besjælede Katul ³⁶
Quand il entreprit Mamurra.	da han påbegyndte Mamurra.
I'en veux aussi bien que Catulle	Jeg hader lige så meget som Katul
Au Tiran qui s'appelle Iule:	En tyrans som hedder Julius

Scarron udgav under Fronden en parodi på Vergils *Ænedien* under titlen *Virgile Travesti* (der siden skulle inspirere Holberg til *Peder Paars*), og også i *La Mazarinade* benytter han sig af en form for litterær travesti eller parodi,³⁶ der med rette kan kaldes burlesk.³⁷ Den burleske fremgangsmåde havde været benyttet på Mazarin tidligere i Frondens forløb. I 1649 udkom pamfletten *La Juliade ou Jule demasqué, ou se voit au vif le caractere de son ame* (Paris, [s.n.], 1649), hvori man har brugt Mazarins fornavn som udgangspunkt for titlen *Juliade*.

I mange af teksterne udtrykkes forundring over, hvor mange pamfletter, der bliver udgivet. I en ironisk taksigelse fra trykkerne til kardinal Mazarin (hvor de takker ham for at have så meget at bestille) hedder det ligefrem: "Une moitié de Paris imprime des imprimez, l'autre en compose" ("Den ene halvdel af Paris trykker tryksager, den anden forfatter dem").³⁸

Nogle af mazarinaderne blev forfattet af kendte skribenter som Sandricourt og Scarron – samt af Cyrano de Bergerac, der først skrev imod Mazarin og derefter for ham – men de fleste mazarinader er forfattet af anonyme og ukendte forfattere.

Mange af mazarinaderne er ligeledes udgivet uden trykkernavn, for det var ikke altid sikkert at udgive denne type tekster. En af de mest

³⁵ Mamurra var en person, som Catul skrev om. Mamurra var soldat under Julius Cæsar, deltog i Gallerkrigen, men berigede sig og blev bebrejdet for at leve i luksus – og sodomi.

³⁶ Jürgen von Stackelberg: Lalli, Scarron et les Mazarinades. Parodie et réalisme dans la littérature française au milieu du XVIIe siècle. *Studi francesi*, 48 (144), 2004, s. 517-526.

³⁷ Tadako Ichimaru-Nishiura, Les fonctions du burlesque dans les Mazarinades. Analyse de « La Mazarinade » de Scarron, *Etudes de langue et littérature françaises*, 72, 1998, s. 3-16.

³⁸ *Remercement des imprimeurs à Monseigneur le Cardinal Mazarin*, [s.l.] [s.n.] [1649], (Moreau nr. 3280).

berømte episoder knyttet til mazarinaderne fandt sted i perioden efter freden i Rueil i 1649. Trykkeren Claude Morlot havde trykt en sjofel tekst om dronning Annes sengegardin, der fortalte hele sandheden, bl.a. om hendes affære med Mazarin: *La Custode de la reyne*.³⁹ Det første vers lyder:

Peuple, n'en doutez plus, il est vray qu'il la fout
Et que c'est par ce trou que Julle nous canarde;
Les grands et les petits en vont à la moutarde:⁴¹
Respect bas, il est temps qu'on le sçache partout.

Folk, tvivl ikke længere, det er sandt at han knepper hende
Og at det er gennem dette hul, at Jules snigskyder os
Både små og store snakker og synger om det.
Væk med respekten, det er på tide, at alle får det at vide

Versene fortæller videre om deres (unaturligt) seksuelle forhold og de passionerede ord, som Anna skulle have sagt til Mazarin, og som begyndte med sætningen: "Julle, que j'ayme plus que le roy ny l'Estat" (Jules, som jeg elsker mere end både kongen og staten).

Øvrigheden fandt ud, at Morlot var trykkeren og arresterede ham. Han blev idømt dødsstraf den 18. juli 1649 for at have trykt *La Custode de la reyne*, men på vej hen til skafottet den 20. juli blev Morlot befriet af en folkemængde, hvorefter han tilsyneladende undslap til udlandet.⁴¹ *La Custode de la reyne* er uhyre sjældnen, fordi oplaget blev konfiskeret under trykningen, og fordi det var en kompromitterende tryksag at have på sig. Bibliothèque Mazarine har fire eksemplarer, men to af dem er stærkt medtagne; i det ene er al teksten klippet bort, så kun titlen er tilbage. I Det Kongelige Biblioteks *Collection de Mazarinades* er der – ligesom på Houghton Library på Harvard University – en håndskreven udgave af teksten.

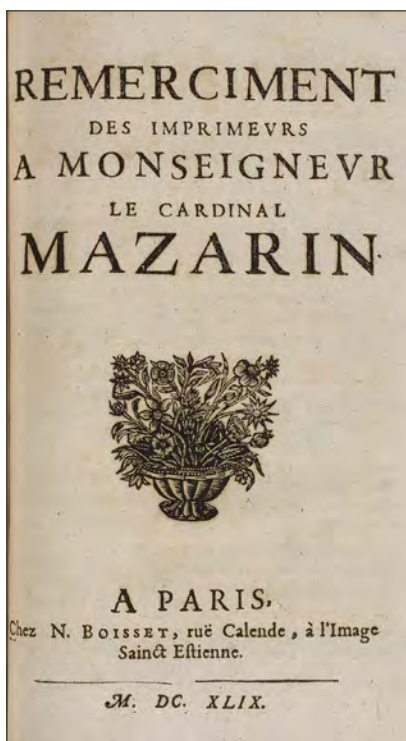
Satirer og burleske vers

For at komme endnu nærmere på genrens karakteristika kan Det Kongelige Biblioteks samling være nyttig. Af Det Kongelige Biblioteks alfabe-

³⁹ Teksten er udgivet i *Les Mazarinades cyniques c'est a scavoir: Le temperament amphibologique des testicules de Mazarin [par Jean Chapelé] et La Custode de la Reyne qui dit tout*, [S.l.] : [s.n.], [s.d.].

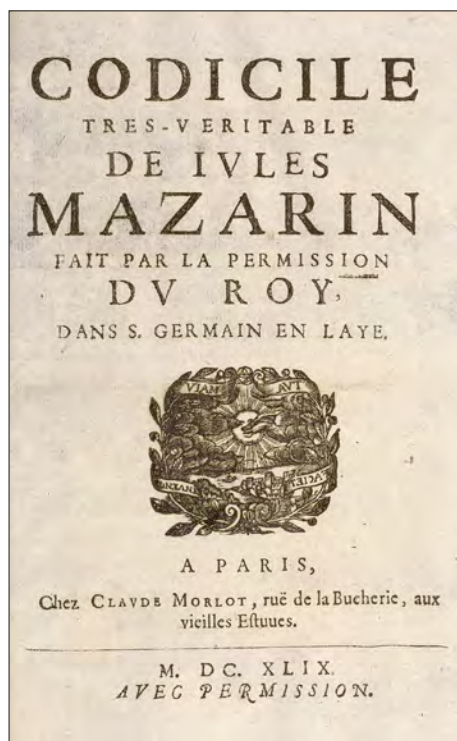
⁴⁰ Colman Dudley Frank, *En Aller a la Moutarde*. PMLA, 25, Nr. 1, 1910, pp. 97-113

⁴¹ Hubert Carrier, *La presse de la Fronde (1648-1653): les mazarinades*, bd. 2, Genève, 1991, s. 206 og s. 339-345.

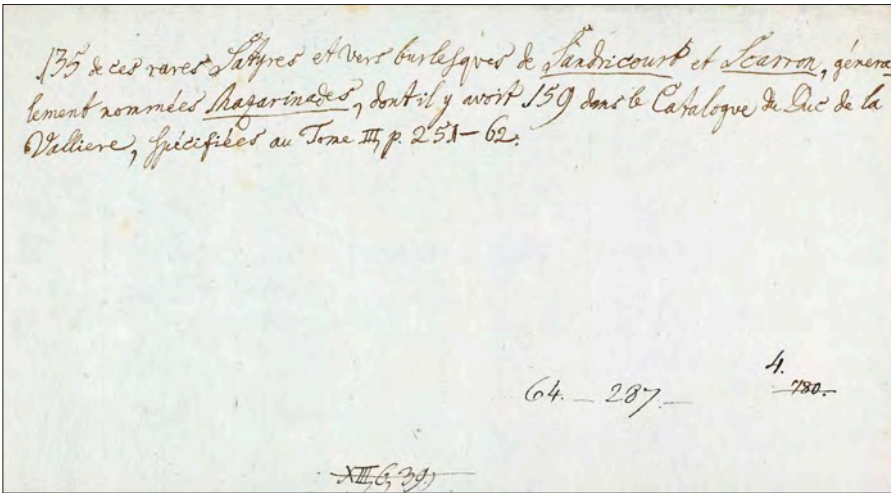
Ill. 9 (t.v.): Titelblad af *Remerciement des imprimeurs à Monseigneur le Cardinal Mazarin*, Paris : Nicolas Boisset, 1649 (Moreau nr. 3280).

Ill. 10 (t.h.): Titelbladet af en Mazarinade udgivet af trykkeren Claude Morlot, der blev dømt til døden for en af

sine satiriske og obscøne mazarinader. *Codicile tres-veritable de Jules Mazarin fait par la permission du roy, dans S. Germain en Laye*, Paris : Claude Morlot, 1649 (Moreau nr. 706). På titelbladet Claude Morlots trykermærke, en sol der bryder gennem skyerne med devisen "inveniet viam, aut faciet", dvs. "han finder vejen – eller skaber den" (Seneca).

tiske seddelkatalog fremgår det, at man i 1700-tallet havde katalogiseret et enkelt samlingsbind mazarinader under titlen *140 de ces rares satyres et vers burlesques de Sandricourt et Scarron, généralement nommées Mazarinades, dont il y avoit 159 dans le catalogue du Duc de la Vallière, spécifiées au tome 3., p. 251-62*. En indførsel der allerede i sin ordlyd og med henvisning til le Duc de la Vallières katalog åbner porten til 1700-tallets bibliofili. Til denne indførsel er med tiden andre samlingsbind med mazarinader blevet føjet, således at indførslen blev udstrakt til den resterende del af samlingen i Det Kongelige Bibliotek.

Ill. 11: Katalogkort fra Det Kongelige Biblioteks alfabetiske katalog.

Katalogtitlen *rares satyres et vers burlesques* stammer i vidt omfang fra mazarinadernes egne titler. En stor del af mazarinaderne har “vers burlesques” som undertitel, og det er karakteristisk for mange af mazarinaderne, at prosatekster blev genskrevet på burleske vers. Det gælder f.eks. *Le Courier françois* (Moreau nr. 830), der blev efterfulgt af en *Courrier françois traduit fidèlement en Vers burlesques* (Moreau nr. 2848).

Enkelte mazarinader indeholder begge genrebetegnelser – satire og burleske vers – i titlen. Bogtrykkeren Claude Morlot udgav således i 1649 en tekst der indeholder begge betegnelser: *Satire sur le grand adieu des niepces de Mazarin à la France. Avec une plaisante description de leurs entreprises. En vers burlesques* (Paris: Chez Claude Morlot, 1649).

Et par mazarinader har på titelbladet mottoet *Ridendo dicere verum Quid vetat?*, altså “Hvad forbyder at tale sandhed leende?”⁴² et citat der stammer fra Horats’ satirer (I, 1, 24). Satiren som navngiven genre – et skrift, der latterliggør en person, en gruppe eller træk af samfundslivet – vandt indpas i Frankrig i det 16. århundrede og blev brugt i det 17. århundrede.

Adjektivet *burlesque* stammer fra den italienske digter Francesco Berni (1497-1535), som skrev spøgefulde, satiriske vers (sonetter og *capitoli*).

⁴² *Le Ministre d’estat flambé* (A Paris: Chés Jean Brunet, 1649, Moreau nr. 2470). Forfatterkabet er tillagt Cyrano de Bergerac af Carrier i *Cyrano de Bergerac, Œuvres complètes*, bd. 2, 2001, s. 317-318 og 322-323.

Hans poesi stod i tæt forbindelse med *pasquinate*, og Berni var selv ophavsmænd til flere *pasquinate*. Ordet *burlesque* blev (if. ordbogen *Trésor de la langue française*) brugt første gang på fransk i slutningen af det 16. århundrede, i den reviderede udgave af en af de mest betydningsfulde 1500tals-pamfletter i Frankrig, en anonymt udgivet satirisk bog med titlen *Satyre Ménippée* i 1594 – udgivet som kampskrift mod den katolske liga. I midten af det 17. århundrede var den burleske genre på højeste mode i Frankrig.⁴³ Charles Perrault lader i sin dialog *Parallèle des Anciens et des Modernes* sit talerør, abbeden, definere det burleske som en uoverensstemmelse mellem det begreb man giver om en ting og dens sande begreb: “Denne uoverensstemmelse kan opnås på to måder: den ene ved at tale lavt om de mest ophøjede ting, og den anden ved at tale prægtigt om de laveste ting”.⁴⁴

Periodens egne betegnelser for mazarinaderne var *pièces*, *pièces curieuses de ce temps*, *pièces secrètes de ce temps*, *Pieces servans a l’histoire du temps present*.

En række af teksterne indeholder lister over pamfletter. *Det gælder f.eks. Lettre du Sieur La Fleur écrite au Sieur de l’Espine à S. Germain en Laye le 9esme Fevrier 1649. Contenant le grandnombre des Pieces imprimées contre Jules Mazarin* (Paris, 1649), som indeholder en type løbende bibliografi over de vigtigste mazarinader, der var udkommet indtil da. Mazarins bibliotekar, Gabriel Naudé, forfattede også en dialog, hvori han bedømte de mazarinader, der var blevet udgivet under blokaden af Paris: *Jugement de tout ce qui a esté imprimé contre le cardinal Mazarin depuis le 6 janvier jusqu’à la déclaration du 1er avril 1649* (Paris, 1649 (1. udg.) og 1650 (2. udg.): Moreau nr. 1769). Dialogen er også kendt under titlen *Mascurat*. I dialogen samtaler boghandleren Saint-Ange (som fra gammel tid er blevet identificeret med Naudé) og trykkeren Mascurat (som er blevet identificeret med trykkeren Camuset) om tidens pjecer og om kardinal Mazarin. Dialogen dokumenterer splittelsen mellem to opfattelser af trykketeksten som hhv. den ophøjede tiende muse (Typosine) og den store Fornedrer.

Kvinderne spillede en stor rolle i Fronden, og ligeledes i fremstillingen af mazarinader. Et meget stort antal af mazarinader er trykt af enker efter trykkere, da man som enke havde mulighed for at fortsætte trykkervirksomhed. I katalogiseringen af mazarinaderne har jeg synliggjort disse kvinder ved også at oplyse deres eget navn. Enken efter Jean

⁴³ Francis Bar, *Le genre burlesque en France au XVIIe siècle, étude de style*, Paris, 1960.

⁴⁴ Charles Perrault, *Parallèle des Anciens et des Modernes*, bd. 3, Paris, Coignard, 1692, s. 296.

Guillemot, Louise Gelé, gør sig i øvrigt bemærket ved på titelbladet at titulere sig selv *imprimeuse* med femininum-udgaven af stillingsbetegnelsen *imprimeur*.

Flere af pamfletterne tiltaler læseren direkte i en "Avis [Avis] au lecteur" for at sætte teksten i en fortolkningsramme. Det gælder særligt i *Fable du Lion, du Loup et de l'Asne. Sur le sujet de la Paille, du Temps present* ([s.l.], [s.n.], [s.a.], Moreau nr. 1358), som er en fortælling, der stammer fra den italienske forfatter Giovanni Francesco Straparola (1480-1557). Den efterfølges af en "Avis au lecteur qui applique la fable au temps present." ("Meddelelse til læseren som applicerer fabeln på vor tid"). I nogle tilfælde får man også besked om, at den trykte tekst er blevet forkundgjort på rette vis. Eksekutionsmanden (l'huissier) Caussan meddeler f.eks. på bagsiden af *Arrest de la cour de parlement de Bourdeaux portant que le Roy sera tres-humblement supplié, de donner un autre Gouverneur à sa Province de Guyenne* (Paris, [s.n.], 1649, Moreau nr. 169, p. 6), hvori parlamentet i Bordeaux anmoder om, at hertugen af Epéron skal skiftes ud med en anden guvernør over Guyenne, at forordningen dateret 9. september 1649 den 11. november er blevet læst op på de sædvanlige steder med blæsende trompeter, så ingen kan foregive ikke at kende til den. I nogle tilfælde bringes udtog af trykkerens privilegium også på første eller sidste side.

Djævelen Mazarin og gengangerne fra dødsriget

Mazarinaderne hører sammen med Fronden, men deres navn har de fået efter kardinal Mazarin, som da også er genstand for mange af dem. Selv om nogle pamfletter forsvare kardinal Mazarin (og hans bibliotekar Naudé forsøgte at få ham til at forsvare sig i pamfletform), er langt den største del af mazarinaderne rettet mod Mazarin.⁴⁵ Mazarin bliver fremstillet som tvetunget og tvetydig. I *Le Fleau de l'Esprit de Dieu, sur les Ministres à deux Coeurs, à deux Maistres et à deux Visages* ([s.l.], [s.a.], Moreau nr. 1399) bliver han fremstillet som en "Tjener med to herrer." Holberg fulgte derfor blot det eksisterende billede af Mazarin, når han i sin sammenligning af Richelieu og Mazarin skrev: "Udi Mazarin derimod fandt man de Egenskaber at fremskinne, og de naturlige Frugter, som Italien gemeenligen producerer, nemlig Varsomhed, List, Simulation".⁴⁶ Mazarin blev beskyldt for Machiavellisme, for griskhed, korrupsion og

⁴⁵ Carrier, *La Presse de la Fronde*, 1989-91, bd. 1, s. 89.

⁴⁶ Holberg, Epistola 13. *Epistler*, 1748, bd. 1, s. 76, citeret fra <holbergsskrifter.dk>

despoti. På et mere konkret plan blev Mazarin beskyldt for at stå i et kærlighedsforhold til Ludvig 14.s mor, Anna af Østrig.⁴⁷

I en mazarinade der er tillagt Cyrano de Bergerac beskyldes Mazarin for at være besudlet af mord, forgiftninger og vanhelligelse.⁴⁸ I en anden mazarinade – der er blevet beskrevet som “one of the most curious productions of Fronde and also one of the rarest”⁴⁹ – oplyses læseren om et selskab der er dannet for at føre korstog mod Mazarin, *Croysade pour la conservation du Roy et du royaume*, Paris, [s.n.], 1652 (Moreau nr. 849). Her bliver Mazarin sammenlignet med en ny Attila, en Guds svøbe (*ibid.*, s. 3).

Hubert Carrier (se nedenfor) har gennemgået de træk i kritikken af Mazarin, som er gennemgående i de mazarinader, som Paul Scarron skrev. Det drejer sig om uvidenhed, naragtighed, kvindagtig luksus, italienske laster (sodomi og giftmord), grådighed – og desuden et træk, som mindre hyppigt bliver fremhævet hos andre mazarinade-forfattere, Mazarins skaldethed.⁵⁰ Men mange forfattere går endnu hårdere til Mazarin end Scarron. Hadet til Mazarin afsløres af en titel som *L'Objet de la haine publique ou la honte du ministre d'Etat découverte* (Moreau nr. 2564) og kommer f.eks. til udtryk i et vers med titlen “til Mazarin” fra *Le ministre fugitif sans espoir de retour* (Moreau nr. 2472):

Objet d'une haine infinie	Genstand for et ubegrænset had
Quand verra-ton finir ton sort?	Hvornår skal vi se dine dages ende?
Nous voyons bien ton agonie	Vi ser jo din dødskamp
Mais chacun desire ta mort	men alle længes efter din død

Mazarin bliver kaldt den sicilianske ræv (*L'Echo lugubre de la France avec l'oppression de la ville de Paris. Et les ruses du Renard Sicilien descubertes*, Paris, 1649, Moreau nr. 1149), det røde æsel (*L'Asne rouge, dépeint avec tous ses deffauts, en la personne du Cardinal Mazarin*, Paris, 1652, Moreau nr. 85), kilden til alle vore ulyksaligheder (*Satyre ou imprecation contre l'engin du surnommé Mazarin, source de tous nos maux*, [s.l.], [s.a.], Moreau

⁴⁷ Historikere har diskuteret, om kritikken havde ret i, at der skulle have eksisteret et sådant kærlighedsforhold. Dulong 2010 svarer bekræftende.

⁴⁸ “homme souille de meurtres, d'empoisonnements et de sacrilèges” *La Sibylle moderne, ou l'oracle du temps*, Paris : Chez Jean Brunet, 1649 (Morau, nr. 3738). Citeret fra Cyrano de Bergerac, *Œuvres complètes*, bd. 2, 2001, s. 345.

⁴⁹ *Bulletin of the John Rylands Library Manchester*, vol. 44 nr. 2, 1962, s. 281.

⁵⁰ Paul Scarron, *Un vent de fronde s'est levé ce matin. Poésies diversens attribuées à Paul Scarron (1610-1660)*, udg. af Hubert Carrier, Paris, 2012, s. 34-37.

nr. 3593) og en djævel, der skal uddrives af Frankrigs krop (*Pressantes conjurations d'un tres-devot exorciste françois, en vertu desquelles on doit chasser ce Diable de Mazarin du corps de la France*, 1652, Moreau nr. 2861).

I et anagram på Anna af Østrig gør forfatteren Dubosc de Montandré ham ligefrem til selveste satan: I *Le Caton français* bliver der således (med tilføjelse af et S) gjort følgende anagram ud af Anne d'Autriche: chérie d'un Satan (Elsket af en Satan): "Toute la cour sait que la reine a dit qu'elle oublieroit plutôt Dieu que Mazarin. Et, par là il semble qu'elle ait rendu véritable la rencontre de son anagramme qui porte qu'elle est chérie d'un Satan" ("Hele hoffet ved, at dronningen har sagt, at hun hellere ville glemme Gud end Mazarin. Og derved synes hun at have gjort indholdet af sit anagram til sandhed, når det siger, at hun er elsket af en Satan").⁵¹ Moreau skriver ligefrem, at "La Fronde entretenait un grand commerce avec les démons, les ombres et les sorciers" (Fronden havde en tæt forbindelse med dæmoner, gengangere og troldmænd").⁵²

Le Jugement de Minos contre tous les Mazarins qui pillent la France er underskrevet af underverdenens gud, Minos: "Donné & prononcé en nostre enfumé manoir, l'an de repentance perpetuelle." Af teksten fremgår det, at Mazarin er blevet dømt af alle underverdenens guder til evigt fængsel i Plutons kachotter.

En anden pamflet indeholder en meddelelse fra Richelieu til Mazarin, sendt fra de Elysiske marker: *Messenger du cardinal de Richelieu envoyé des Champs Elisées à Julie Mazarin* (Moreau nr. 2460). Sandricourt beskrev hvordan der blev gjort plads til Mazarin i helvede: *Les Preparatifs de la descente du C. Mazarin aux enfers. Avec les Entretiens des Dieux sousterrains* (Paris, 1652, Moreau nr. 2857).

Requête présentée au Roy Pluton par Conchino Conchini contre Mazarin et les Partisans (Paris 1649, Moreau nr. 3505) er ifølge Moreau en fattig imitation af skriftet *Requête présentée à Pluton par Conchino contre Luyne*, 1625. Som nævnt kom Ludvig 13. til magten som 9-årig, mens Ludvig 14. blev mindreårig konge som 5-årig. Ludvig 13.s mor, den florentinske Maria af Medici, havde benyttet sig af sin yndling, florentineren Concino Concini, markis af Ancre (1575-1617) som en type ledende minister. Han blev med Ludvig 13.s vidende dræbt af den kongelige garde, da han skulle arresteres (og hans kone brændt som heks), hvorefter Richelieu

⁵¹ *Le Caton françois, disant les veritez. I. Du Roy, de la Royne & du Mazarin. II. Des Princes. III. Des Parlemens. IV. Des Peuples*, [s.l.] [s.n.] [s.a., men 1652] (Moreau nr. 655)

⁵² Moreau: Introduction. Moreau 1850-51, p. X.

efterfulgte ham. Nogle af pamfletterne udnyttede parallellen mellem Concini og Mazarin til at true Mazarin.

Det gælder f.eks. *Les Apparitions épouventables de l'esprit du Marquis d'Ancre venu par Ambassade à Jules Mazarin* (Moreau nr. 144), hvor Concinis genfærd træder frem for Mazarin og advarer ham. Det samme gør sig gældende i *Avis de l'ame du mareschal d'Ancre, à l'esprit du cardinal Mazarin* (Paris: Pierre Variquet, 1649; Moreau nr. 505). Den bærer på titelbladet et citat fra det sted i 1. Samuelsbog, hvor Saul får hjælp af en kvinde, der kan mane døde frem, til at tale med Samuels ånd.

Henvisningerne til sådanne fortidige eksempler bliver også givet til Anna af Østrig. F.eks. fortælles det i undertitlen på *Chronologie des reynes malheureuses par l'insolence de leurs favoris* (Paris Claude Morlot, 1649), at den er dediceret til regentinden for at tjene hende som eksempel og spejl: *Dédiée à la Reyne regente, pour luy servir d'exemple & de miroir*. Pamfletten slutter af med en forhåbning om at se "vores hvile forankret (ancré) i et hav af vores fjendes blod, "notre repos *ancré* dans la mer du sang de notre ennemi," hvor *ancré* er fremhævet i kursiv for at opnå en visuel reference til Ancre.

De talende statuer

Der var i 1500-tallet og 1600-tallet tætte forbindelser mellem Frankrig og den italienske halvø, hvilket Mazarins karriere er et lysende eksempel på. Eftersom Mazarin var fra Rom og selv kardinal, er det fristende at tænke, at der kan være et fællestræk mellem den anti-pavelige satire i Rom, og de *ad hominem*-pamfletter, som gik efter Mazarin. Mazarinader har indlysende fællestræk med pasquinader, og slægtsskabet mellem de to genrer signaleres allerede af deres fælles endelse *-ade*.

Fra det 16. århundredes allerførste år havde romerne sat små korte satiriske digte og epigrammer op på den antikke statue der var placeret lige bag Piazza Navona på et hjørne foran foran kardinal Caraffas hus, og som havde fået navnet Pasquino.⁵³ Udover Pasquino fandtes der i Rom andre talende statuer såsom Marforio, Abate Luigi, Madama Lucrezia, Fachino og Babuino – og i Venedig Il Gobbo di Rialto. *Pasquinata* er en genrebetegnelse for denne type satirer eller smædeskrifter, der på dansk har fået navnet paskviller fra den latinske navneform *Pasquillus*. Smædeskrifterne var kendt i Frankrig. Da Gabriel Naudé udgav sit første

⁵³ På dansk er vi så heldige at have Carl Ankerfeldt, *Romerske spottefugle, De talende statuer*, 1965.

værk i 1620, under pamfletkrigen mod Ludvig 13.s minister, hertugen af Luynes – en bog om pamfletter – opkaldte han den efter statuen Marforio, *Le Marfore, ou Discours contre les libelles*.⁵⁴ Pasquino og Marforio dukker også op i mazarinadene. Den anden ballade i *Les Balades servant à l'histoire* (1652, Moreau nr. 570), som blev udgivet af Prinsen af Condés trykker Vivenay, har som refræn i sine fem vers “Comme il en eut jadis il en a dans le cul.” Dens sidste vers er adresseret til både Pasquino og Marforio, da det har titlen “Envoy à Pasquin, Marforio, & Pietro Mazarin, pere dudit Jules.”

I Paris fandtes der ligesom i Rom talende statuer, og de tog også til orde i mazarinaderne. *Le Jeuneur* var en statue forestillende en mand med en bog, som stod ved siden af brønden på pladsen foran Notre Dame (og som blev revet ned i 1748). Han tog ordet i *Revelation du jeusneur ou vendeur de gris, estably dans le parvis de Nostre-Dame, contenant les remedes necessaires à la maladie de l'Estat* (1649, Moreau nr. 3541).

Talende statuer findes også i *Dialogue entre le Roy de bronze et la Samaritaine. Sur les affaires du temps présent*, som blev efterfulgt af både en anden og en tredje dialog med dette navn (Paris, Chez Arnould Cotinet, 1649, Moreau nr. 1090). *La Samaritaine* var en vandpumpe på Pont Neuf mellem Île de la Cité og højre Seinebred. Den fik sit navn af figurer på vandpumpen, der forestillede Jesu møde med samaritanerinden ved Jakobsilden (Joh. 4, 1-42). Ved Pont Neufs midtpunkt på spidsen af Île de la Cité stod Giambolognas berømte rytterstatue af Henrik 4., som i dialogen præsenteres som bronzekongen.

Det gælder ligeledes *Récit véritable des discours tenus entre les trois Figures qui sont sur le Pont au Change, sur les affaires de ce temps*, som blev trykt af en anden trykker under titlen *Second discours ou Dialogue des trois figures de bronze qui sont sur le Pont au Change*. På Pont au Change, der forbandt Île de la Cité med højre Seinebred, var der et monument med bronzestatuer af Ludvig 13., Ludvig 14. og Anna af Østrig, som nu befinder sig på Louvre.

Indbyrdes forbindelser

Mange af mazarinaderne står i forbindelse med hinanden, eftersom de enkelte pamfletter afføder reaktioner. I *Bons Advis sur plusieurs mauvais Advis* ([s.l.], [s.n.], [s.a.], Moreau nr. 594) skriver den anonyme forfatter (der er blevet identificeret med Mathieu de Morgues (1582-1670)

⁵⁴ [Gabriel Naudé], *Le Marfore, ou Discours contre les libelles*, Paris, L. Boulenger, 1620.

Ill. 12: Pont-Neuf i Paris i midten af 1600-tallet. Pont-Neuf var sammen med Paladset (sæde for retsplejen, der hvor det nuværende Palais de Justice ligger) centrum for distribution af mazarinader (jf. Carrier 1989-91, bd. 2, s. 177-181). Illustrationen stammer fra en stambog tilhørende Markusridderen Anton Erich Rentsch med indførsler fra perioden 1615-47 (Thott 432 8°, bl. 158^r). Om stambogen se Vello Helk, *Stambøger fra den første halvdel af 1600-tallet* i Det Kongelige Bibliotek. *Fund og Forskning*, 22, 1976, s. 39-88, s. 82.

om flere forskellige udgivelser, der er gået forud, deriblandt *Avis aux frondeurs*. Mazarinaden afføder imidlertid selv et svar i pamfletten *Response au libelle intitulé Bons Advis, sur plusieurs mauvais Advis* ([s.l.]: [s.n.], 1650, Moreau nr. 3377), forfattet af Louis Le Laboureur (1615-1679). Christian Jouhaud er gået så langt som til at sige, at “Une Mazarinade n’est jamais seule” (“en mazarinade står aldrig alene”).⁵⁵

I flere tilfælde går forfatterne hårdt til hinanden. I *Response au Parlement de Pontoise, ou l’anti-burlesque Du Sieur D.L.R. Parisien: Contre l’Auteur du Libelle intitulé, Le parlement burlesque de Pontoise* (Paris, [s.n.], 1652, Moreau nr. 3381), skriver forfatteren, at han kunne tænke sig at se forfatteren til *Le parlement burlesque de Pontoise* hængt på den plads i Paris, hvor man hængte forbrydere: “Je voudrais (...) voir en Grève

⁵⁵ Christian Jouhaud: *Mazarinades: la Fronde des mots*, Paris 1985, s. 170.

parestre/Cet écrivain impertinent/Au bout d'une corde pendant." *Le parlement burlesque de Pontoise* affødte flere reaktioner. En forfatter udgav en falsk fortsættelse: *La Suite du parlement burlesque de Pontoise, Et les moyens de recusations, envoyez par la Ville de Paris à ceux qui le composent, Burlesques* ([s.l.], [s.n.], [s.a.], Moreau nr. 3727). Forfatteren til *Le parlement burlesque de Pontoise* undsagde dog denne fortsættelse og skrev en *véritable suite* hvori han forklarede, at den falske fortsættelse var at betragte som en slags svar på hans tekst – men en hunds svar! Derefter svarede han på *l'anti-burlesque Du Sieur D.L.R. Parisien* i *La troisieme partie du parlement burlesque de Ponthoise, contenant la Response à l'Anti-Burlesque du Sieur D.L.R.* ([S.l.], [s.a.], 1652, Moreau nr. 2701). Heri starter han med følgende svovlglødende tiltale af forfatteren til *l'anti-burlesque*:

Estron sorty du cul des Muses!	Afføring, der er kommet ud af musernes røv!
Le plus sot de toutes les buses!	Den dummeste af alle afløbsrender!
Meschant rapetasseur de Vers!	Usle sammenflikker af vers!
Esprit bas! esprit de travers!	Lave ånd! Skæve ånd!
Mangeur des chardons du Parnasse!	Spiser af Parnassets tidsler!
Corbeau qui fadaises croasse!	Krage som skriger platheder!
Plus pezant que n'est un sommier!	Tungere end en [vederlags-]sten!
Insecte engendré du fumier	Insekt avlet i møget
Du cheval qu'on nomme Pegaze!	Fra den hest man kalder Pegasus!
Bref le plus infect viedaze	I korthed, den mest ækle æselpik
Qui jamais au monde parut!	Som nogensinde er set i verden!
Des bestes mesme le rebut! ⁵⁷	Bærme selv blandt dyr!

Eremittilværelsen, kynismen og livet ved hoffet

Den usikre tilværelse under borgerkrigen førte til behov for nyhedsblade. Nyhedstrangen ledte også til burleske rygte-udgivelser, som f.eks. en mazarinade, hvor det anonyme "man" bliver til hovedperson: *Le Burlesque On de ce temps, Qui scait tout, qui fait tout, et qui dit tout*, (Paris, [s.n.], 1649 (Moreau nr. 612)).

Den megen usikkerhed og de mange bedrag kunne lede til en idealisering af eremittilværelsen som sted for visdom og den ønskede ro. *Lettre de consolation d'un bon Pere Hermite, escrite aux Parisiens, attendant*

⁵⁶ Det obscøne skældsord *viet d'aze* (vit d'âne) blev brugt af Rabelais i *Pantagruel*.

l'heureuse victoire que Dieu leur prepare & promet en bref sur les ennemis jurez de sa gloire, de l'Etat & du peuple (Paris, Robert Feugé, 1649, Moreau nr. 1919) er underskrevet "l'Hermitte des bois & deserts le M.Z.L.S." Pamfletten *Advis d'estat a la reyne, sur le gouvernement de sa Regence* er underskrevet "Le Solitaire Du Désert, le 1. Fevrier 1649." Det er svært ikke at sende en tanke til Alceste i Molière's *Misantropen* (opført i 1666), der udtrykker, at "Et parfois il me prend des mouvements soudains/ De fuir dans un désert l'approche des humains."

Hermitten bruges også i *L'Apparition de la guerre et de la paix, à l'hermite du mont-Valérien, et le dialogue de ce Religieux avec un Gentilhomme, sur les desseins pernicious du Cardinal Mazarin, sur le merite du Sacerdoce, & sur la gloire du Parlement* (Paris, 1649, Moreau nr. 139), som en autentisk udsigelsesposition.

Den overspændte stemning ved hoffet gengives i en tekst som *Catechisme des courtisans de la cour de Mazarin* ([s.l.], 1649, Moreau nr. 651), som blev genudgivet i 1668 under titlen *Catechisme des Courtisans, ou, les Questions de la Cour et autres Galanteries*. Den stiller mere eller mindre generiske spørgsmål, som besvares på en illusionsløs, kynisk vis.

Qu'est-ce qu'un premier Ministre.	Hvad er en førsteminister?
L'idole de la Cour.	Hoffets idol
Qu'est-ce que la Cour	Hvad er hoffet?
L'attrait de la ieunesse,	Tiltrækningspunkt for ungdommen
& le desespoir de la vieillesse.	& alderdommens fortvivelse
Qu'est-ce que devot?	Hvad er de fromme?
Hermite mondains	Mondæne hermitter
Qu'est-ce que Paris?	Hvad er Paris?
Le paradis des femmes,	Kvindernes paradis,
le Purgatoires des hommes,	mændenes skærsild
& l'enfer des chevaux.	og helvede for heste.

Her foregribes den type paradoksal kynisme, som man ikke så mange år senere finder i La Rochefoucaulds maksimer.

Revolutionært indhold

Det er blevet diskuteret, om La Fronde skal ses som et forvarsel om revolutionen i 1789, eller om det bygger på et falsk ræsonnement at læse La Fronde i en revolutionær optik. Der er nogle pamfletter, der kan

Ill. 13: Kobberstik af posttrytteren der bringer nyheder. *Le Courier françois, apportant toutes les Nouvelles veritables de ce qui s'est passé depuis l'enlèvement du Roy, tant à Paris, qu'à S. Germain en Laye, Paris* : Rolin de la Haye 1649 (Moreau nr. 830).

virke revolutionære. Dubosc de Montandré skrev i *Le Point de l'Ovale*, “Les grands ne nous paraissent grands que parce que nous les portons sur nos épaules. Nous n’avons qu’à les secouer pour en joncher la terre” (“De store forekommer os kun store fordi vi bærer dem på skuldrene. Vi skal blot ryste dem for at smide dem til jorden”) ([s.l.], [s.n.], [s.a., i.e. 1652], Moreau nr. 2808). Dette citat blev i 1700tallet taget op af Prud’homme, der i tidsskriftet *Révolutions de Paris* skrev “Les grands ne nous paraissent grands que parce que nous sommes à genoux. Levons-nous!” (“De store forekommer os kun store fordi vi sidder på Knæ. Lad os rejse os!”)

I sit skrift, *De la puissance qu’ont les Roys sur les peuples, et du pouvoir des Peuples sur les Roys* ([s.l.], [s.n.], 1650, Moreau nr. 858), skrev François Davenne (1616-170?):

Les Gens prennent un Roy, pour les regir en paix
 Mais alors qu’il les vexé à tort dessus la terre
 Ils en font un rejet, parce qu’il est mauvais
 Et eux mesme à la fin luy lancent le tonnere (p. 8).

Folk tager en konge for at han skal regere dem i fred
 Men når han ved en fejl smider dem på jorden
 Afviser de ham, fordi han er dårlig
 Og til sidst kaster de torden mod ham

Ordet revolution blev i øvrigt brugt i samtiden om Fronden. Den italienske forfatter Galeazzo Gualdo Priorato skrev en *Historia delle revolutioni di Francia sotto il regno di Luigi XIV. e Regenza d'Anna d'Austria* ("Historien om Frankrigs revolutioner under Ludvig 14. og Anna af Østrig som regentinde"), som blev udgivet i 1655. Her indgår ordet revolution i titlen. Priorato havde det foregående år udgivet en *Histoire des Revolutions et Mouvements de Naples 1647 et 1648*, om den korte periode (22. oktober 1647 til 5. april 1648), hvor Napoli var en monarkisk republik under ledelse af Henrik 2. af Lorraine, hertug af Guise.

Det er de færreste mazarinader, der er revolutionære, eftersom hovedparten støtter og forsvarer kongemagten men angriber Mazarin, der beskyldes for at have tilranet sig magten. Carrier mener ikke desto mindre, at Fronden var et afgørende led i den liberale tankes kæde, som førte fra 1500-tallets borgerkrige til den franske revolution.⁵⁷

Bibliografisk forskningsoversigt

Når det kommer til fortolkningen af mazarinaderne har uenigheden blandt forskere gået på, om de skal tolkes som udtryk for en offentlig mening, der både var imod højere skatter og til tider ligefrem for demokratiske reformer,⁵⁸ eller om de derimod skal tolkes som skrifthandlinger, hvori forskellige grupper forsøger at skabe alliancer eller at få noget til at ske i en politisk ustabil periode.⁵⁹ Da denne artikel særligt drejer sig om en undersøgelse af Det Kongelige Biblioteks samling af mazarinader, vil jeg her kun præsentere den bibliografiske forskning, der er foretaget i forhold til mazarinaderne.

Efter forskellige bibliofile kataloger fra 1700-tallet var den første forsker, der forsøgte at lave en bibliografi over mazarinader Célestin Moreau. I sin *Bibliographie des mazarinades* nåede han op på 4607 forskellige numre.⁶⁰ Blandt mazarinader inkluderede han alle tryksager med relation til Fronden.

I nogle tilfælde gik Moreau grundigt til værks i sine forklaringer, og hans beskrivelser er fulde af værdifulde oplysninger om de historiske

⁵⁷ Hubert Carrier: *Le Labyrinthe de l'état : essai sur le débat politique en France au temps de la Fronde (1648-1653)*, Paris, 2004, s. 377.

⁵⁸ Carrier 1989-91; Carrier 2004.

⁵⁹ Christian Jouhaud: *Mazarinades: la Fronde des mots*, Paris, 1985. Christian Jouhaud: *Les écrits polémiques*. J.-Ch. Darmon et M. Delon (red.), *Histoire de la France Littéraire*, 2., Les Clacissicismes, Paris, 2006, s. 732-761.

⁶⁰ Célestin Moreau: *Bibliographie des mazarinades*, Paris, 1850-1851.

omstændigheder. Moreau var bibliofil og hans bibliografi er fuld af værdidomme. Hans beskrivelser er nemlig også tænkt som vejledning af den bibliofile bogsamler. Han meddeler derfor både graden af sjældenhed og en æstetisk eller etisk værdidom af teksten. Her er eksempler på hans kommentarer.

*Moreau-
nummer* *Kommentarer*

47	Six pieces détestables (seks modbydelige stykker (poesi))
1151	Plus rare que curieux (mere sjælden end spændende)
1731	Curieux et rare (spændende og sjælden)
1832	Bavardage insignifiant (ubetydelig snak-snak)
2212	Bonne et rare (god og sjælden)
2928	Aussi insolente, aussi ordurière et non moins rare que <i>la Custode de la Reine</i> (lige så uforskammet, ligeså sjofel og ikke mindre sjælden end <i>la Custode de la Reine</i>)
3421	Ni mauvaise ni commune (hverken dårlig eller almindelig)
3674	Pamphlet insolent et ordurier (uforskammet og sjofel pamflet)
3736	Mauvais vers, mais rares (dårlige vers, men sjældne)
3770	Naudé et Patin citent ce pamphlet parmi les meilleurs, et ils n'ont pas tort (Naudé og Patin nævner denne pamflet blandt de bedste, og de tager ikke fejl)
3777	Aussi rare que mauvais (lige så sjælden som dårlig)
3803	Insignifiant mais rare (ubetydelig men sjælden)

Som det fremgår, er sjældenhed og kvalitet nøglebegreberne.

Forskellige supplement er siden blevet føjet til Moreaus bibliografi af af hhv. Moreau selv, af Socard, og af Labardie.⁶¹

Moreau er i det 20. århundrede blevet efterfulgt af Hubert Carrier (1936-2008), der var professor i klassisk fransk litteratur i Paris og i

⁶¹ Moreau, Additions et corrections. Moreau 1851, bd. 3, s. 419-464; Moreau: Supplément à la Bibliographie des Mazarinades. *Bulletin du bibliophile*, 1862, s. 786-829; Moreau: Supplément à la Bibliographie des Mazarinades, *Bulletin du bibliophile*, 1869, s. 61-81 (1869); Émile Socard, Supplément à la Bibliographie des Mazarinades, Paris, 1876; Ernest Labadie: Nouveau supplément à la Bibliographie des mazarinades, Paris, 1904.

Tours, og som skrev en doktordisputats, der nu er standardværket om mazarinader.⁶² Carrier har siden skrevet et værk om den litterære kultur på Frondens tid og et værk om den politiske kultur under Fronden, begge med udgangspunkt i mazarinader.⁶³

Carrier mente i sin doktordisputats, at Moreau havde givet en for bred definition af mazarinader. Hans egen definition af Fronden fokuserede på tilknytningen til Fronden:

“C'est la référence à la Fronde qui est ici le critère de base (...) du point de vue chronologique il n'y a pas de “mazarinade” avant l'arrêt d'union des cours souveraines du 13 mai 1648 (...) et il n'y en a plus après la paix de Bordeaux le 31 Juillet 1653”.⁶⁴

(Det er referencen til Fronden, som her er det grundlæggende kriterium (...) fra et kronologisk synspunkt findes der ikke mazarinader før samlingsforordning for de suveræne domstole af 13. maj 1648 (...), og der findes ikke nogen efter freden i Bordeaux den 31. juli 1653).

Carrier ønskede ikke at give varianttryk forskellige numre. Han interesserede sig for teksten. På den anden side kritiserede han, at Moreau kun havde givet periodika et nummer og ikke et nummer per levering, samt ikke givet forskellige numre til en tryksag og dens forskellige fortsættelser. Således nåede Carrier frem til 5200 mazarinader, hvortil kom mazarinader, der er forblevet håndskrevne.

Efter at have forsvaret sin doktordisputats om mazarinader i 1986, begyndte Hubert Carrier at forberede en *Bibliographie historique et critique des Mazarinades*, som han i 2002 håbede snart at kunne udgive, men som han aldrig nåede at udgive før sin død i 2008. Efter for nylig at have modtaget Carriers arkiv som gave fra Carriers familie er Bibliothèque Mazarine i besiddelse af Carriers seddelkartotek der skulle danne grundlag for bibliografien.

Bibliothèque Mazarine i Paris er i forvejen hovedbiblioteket for mazarinader og har en referencesamling af alle kendte mazarinader.⁶⁵ Denne samling har dog ikke altid været der. Gabriel Naudé var bibliotekar for

⁶² Hubert Carrier: *La Presse de la Fronde (1648-1653): Les Mazarinades. Vol. 1 : La Conquête de l'opinion. Vol. 2 : Les Hommes du livre*, Genève, Droz, 1989-91.

⁶³ Hubert Carrier, *Les muses guerrières*, Paris, 1996; Hubert Carrier, *Le labyrinthe de l'état: essai sur le débat politique en France au temps de la Fronde (1648-1653)*, Paris, 2004.

⁶⁴ Carrier 1989, s. 64.

⁶⁵ Alle oplysninger i dette afsnit stammer fra Christophe Vellet: Paris, Bibliothèque Mazarine, Mazarinades, papiers et Collection Hubert Carrier, *Nouvelles du Livre Ancien*, lundi 11 juin 2012, <nla-revue.org/nla/spip.php?article136>.

Mazarin, og det fremgår tydeligt af hans *Mascurat*, at han indsamlede mazarinader. I det katalog over bibliotekets samlinger der kendes fra det 17. århundrede er der imidlertid kun 6 bind med mazarinader. I et katalog stammende fra kort tid før revolutionen er der 10 bind. Omkring år 1800 indgik der godt 50 bind fra hhv. Bonnier de la Mosson og Barnabites de Saint-Éloi-klosteret i Paris.

Da Célestin Moreau skrev sin bibliografi, var samlingen af mazarinader således væsentligt mindre end den nuværende. Biblioteket havde imidlertid en stor samling af bøger, der var blevet beslaglagt i revolutions-tiden, og i 1885 gav den nyindsatte leder af biblioteket, Alfred Franklin, bibliotekaren Armand d'Artois (der var bibliotekar ved Bibliothèque Mazarine fra 1884 til 1912) til opgave at registrere disse bøger. Heri var der 500-600 bind, der helt eller delvist indeholdt mazarinader – i alt 20.000 mazarinader. Af disse lod Armand d'Artois et eksemplar af hver mazarinade registreret af Moreau udtage af samlingsbindene og indbinde enkeltvis for derefter at tildele det opstillingssignatur, der begyndte med M. Således blev der skabt en referencesamling af mazarinader. Bibliothèque Mazarine benyttede anledningen til at forsøge at anskaffe eksemplarer af de mazarinader der manglede i dets samlinger, hvorfor biblioteket i 1901 udgav en *Liste des desiderata* med 464 numre.⁶⁶ Samtidig gjorde d'Artois med opråb i fagblade opmærksom på ønsket om at anskaffe manglerne.

Armand d'Artois benyttede et interfolieret eksemplar af Moreaus bibliografi over mazarinader til at indskrive rettelser og ajourføringer samt opstillingssignaturer. Et renskrevet og derefter fotokopieret eksemplar af denne bibliografi kan benyttes på læsesalen i Bibliothèque Mazarine. Der er for det første registreret variantryk, nogle steder op til 6 forskellige variantryk. Derudover er der i hånden tilføjet oplysninger fra de supplementer, der er blevet udgivet af Moreau, Socard og Labardie.

Hvad karakteriserer de tilføjelser, som D'Artois har lavet til katalogen?

- Nogle steder er andre udgaver nævnt. Ved Moreau nr. 3494 nævnes f.eks. 6 udgaver (hvor Moreau selv havde nævnt 3 franske og en hollandsk). Nogle steder har D'Artois blot tilføjet, at teksten er “*en vers*”

⁶⁶ Bibliothèque Mazarine, *Collection des Mazarinades, liste des desiderata, mars 1901*, Paris, 1901.

(tilføjet ved 3777, 3779 og 3781), andre steder, at der findes en italiensk oversættelse (således 3653). Der er også – under nummeret M 15346 – medtaget en moderne udgave af vers udgivet i 1652.

- Under bogstavet D er der tilføjet en lang række *Déclaration du Roi*.
- Under bogstavet E er der tilføjet en lang række *Edit du roi*.
- Under bogstavet E er der tilføjet Eikōn *Basilikē, ou Portrait royal de S.M. de la Grande Bretagne, dans ses souffrances & solitudes. 1649 og 1650*.⁶⁷
- Under bogstavet E er der tilføjet en lang række *Epigrammes* og *Epitaphes*.
- Under bogstavet G er der tilføjet en lang række *Gazettes*.
- Under bogstavet L er der tilføjet en lang række *Lettres patentes du roi* og nogle *Lettres panégyriques*.
- Under bogstavet R er der tilføjet en lang række *Recueil de Lettres manuscrites*.
- Under bogstavet S er der tilføjet en lang række fortsættelser, *suites*, f.eks. *Suite de la Juliade: voir Juliade...*, *Suite de Burlesque ou de ce temps: voir Burlesque ou de ce temps*.
- Under bogstavet S er der tilføjet flere skrifter der begynder med *Sur* (*Sur le ministere du Card. Mazarin, Sur le portrait de M. de Broussels Conseiller*)

Således har Bibliothèque Mazarine to forskellige håndskrevne bibliografier over mazarinader. Der er nu bestræbelser på at etablere en online database over mazarinader, hvor opdaterede oplysninger fra de to kataloger kan flettes sammen og de enkelte biblioteker kan tilføje deres beholdning.

I de senere år har et mindre forskerteam i Japan, ved navn RIM – Recherches internationales sur les Mazarinades – under ledelse af Tadako Ichimaru og Patrick Rebollar lanceret en form for online-bibliografi baseret på den samling af mazarinader, som Tokyo Universitet anskaf-

⁶⁷ Det Kongelige Bibliotek har et eksemplar af denne udgave, der har tilhørt Laurids Ulfeldt.

Ill. 14: Det Kongelige Biblioteks Samling af Mazarinader på 33 bind (Opstilling: 64, 287, nr. 02782-02814), hvoraf bind 9 mangler fra gammel tid. Til denne samling skal lægges et stort antal mazarinader, der enten er indbundet enkeltvis eller i samlingsbind, og

fede i 1978.⁶⁸ Databasen giver adgang til både transskriptioner af enkelte mazarinader og faksimiler baseret på digitaliserede mikrofilm af originalerne. Det mærkes, at holdet særligt interesserer sig for teksterne og mindre for mazarinaderne som fysiske objekter. RIM har foreslået en ny nummerering af mazarinaderne baseret på behovene i den digitale database. Desværre bygger nummereringen i udgangspunktet på Tokyos bestand af mazarinader, og der er mangler i den grad metadata.

DET KONGELIGE BIBLIOTEKS SAMLING AF MAZARINADER

Det Kongelige Biblioteks samling af mazarinader på 33 samlingsbind har hidtil været fuldstændig upåagtet. I den internationale forskningslitteratur om mazarinader nævnes samlingen ikke, selv om den er på højde med internationale samlinger, hvorover der er udgivet trykte kataloger.⁶⁹ I *La presse de la Fronde (1648-1653), les mazarinades* gen-

⁶⁸ Se herom Tadako Ichimaru-Rebollar, *Mazarinades. La collection de l'Université de Tokyo. Bulletin du bibliophile*, 2009, s. 107-123.

⁶⁹ For de amerikanske samlingers vedkommende, se James E. Walsh: *Mazarinades: a catalogue of the collection of 17th-century French civil war tracts in the Houghton Library*, Boston, 1976; Robert O. Lindsay & John Neu: *Mazarinades: A Checklist of Copies in Major Collections in the United States*. Metuchen, N.J., 1972.

som befinder sig uden for *Collection de Mazarinades*, enten i Det Kongelige Biblioteks oprindelige samling eller i Universitetsbibliotekets samling. Der findes desuden håndskrevne mazarinader i håndskriftsamlingen.

nemgik Hubert Carrier store samlinger af mazarinader i Frankrig og i biblioteker uden for Frankrig, men han nævnedes ikke Det Kongelige Biblioteks samling. Det skyldes ikke, at den ikke er på størrelse med de andre samlinger, men at der ikke har været kendskab til samlingen – hverken nationalt eller internationalt – fordi den ikke har været katalogiseret. Nu er samlingen blevet katalogiseret, og den består af 1901 forskellige tryk, hvoraf langt hovedparten er mazarinader.⁷⁰ Dertil kommer en række kobberstukne portrætter, som er indbundet sammen med pamfletterne.

Det Kongelige Biblioteks samling af mazarinader har flere forskellige provenienser, men er blevet ført sammen i starten af 1800-tallet i D.G. Moldenhawers (1753-1823) tid som leder af Det Kongelige Bibliotek, hvilket ses af etiketten på ryggen. Samlingen har fået titlen *Collection de mazarinades*. Desværre mangler bind 9 fra gammel tid. Mazarinaderne fordeler sig på de enkelte bind som vist i følgende tabel.

⁷⁰ Kataloget over Det Kongelige Biblioteks samling af mazarinader vil blive publiceret på Fund og Forskning Online. Kataloget dækker vel at mærke kun de 32 bind *Collection de mazarinades* og ikke mazarinader uden for den samling. Jeg håber at kunne supplere det med de mange mazarinader, der befinder sig i Det Kongelige Biblioteks samlinger uden for *Collection de mazarinades*.

OVERSIGT

over Det Kongelige Biblioteks Collection de Mazarinades

<i>Bind</i>	<i>Antal tryk</i>	<i>Rygtitel</i>	<i>Rygnummer</i>	<i>Proveniens</i>
1	141			Reitzer
2	39	recueil de ce qui s'est fait durant les troubles 1648-1649	to. I	Camuset
3	69	recueil de ce qui s'est fait durant les troubles 1648-1649	to. II	Camuset
4	82	recueil de ce qui s'est fait durant les troubles 1648-1649	To. III	Camuset
5	58	recueil de ce qui s'est fait durant les tro.	1648-1649 Tom. IV	Camuset
6	85	recueil de ce qui s'est fait durant les tro.	1648-1649 Tom. V	Camuset
7	75	Recueil des piec. Curi. Pub. Durant les troub. 1649	Tom. VI	Camuset
8	110	Recueil des années 1649 et 1650	To. 7	
9		mangler fra gammel tid		
10	56	recueil de plusieurs pieces 1649	Vol 1	
11	32	recueil de plusieurs pieces 1642-54	vol. 2	
12	83	recueil de plusieurs pieces 1649	vol. 3	
13	87	recueil de plusieurs pieces 1649	vol. 4	
14	51	recueil de plusieurs pieces 1649	vol. 5	
15	52	recueil de plusieurs pieces 1649-52	vol 6	
16	66	recueil de plusieurs pieces 1649-52	vol 7	
17	49	recueil de plusieurs pieces 1649	vol. 8	
18	3	recueil de diverses pieces pour la deffence de Messieurs les Princes ce l'an 1650	vol. 9	
19	47	recueil de plusieurs pieces 1652	vol. 10	
20	42	recueil de plusieurs pieces 1652 I	vol. 11	
21	42	recueil de plusieurs pieces 1652 II	vol. 12	

Bind	Antal tryk	Rygtitel	Rygnummer	Proveniens
22	40	recueil de plusieurs pieces 1652 III	vol. 13	
23	49	diverses pieces politiques		Just Høeg? > Reitzer
24	57	?	521	Reitzer
25	57	Discours sur le sujet des defiances de monsieur le prince [qui l'ont obligé de se retirer à Saint Maur]	520	Reitzer
26	29			Kragh? > Reitzer
27	8	1650 tot 1652 pars 4		Reitzer
28	46	Journal con tenant tout ce qui s'est fait & passé dans la Guerre de Paris en l'an 1648 et 1649		
29	61	[Bind 28 og 29 hører sammen: Rygtitlen er fordelt på de to bogrygge og skal læses henover begge.]		
30	71		tom. 4	Thott
31	67	recueil de divers pieces		Thott
32	95	intet		
33	52	intet		Thott

I alt 1.901

Af de 1.901 enkeltryk i Det Kongelige Biblioteks *Collection de Mazarinades* er 48 ikke mazarinader; 25 er enkeltnumre af *La Gazette de France*, hvorimod 23 andre er pamfletter, der falder uden for tidsrammen eller den tematiske afgrænsning. Det gælder f.eks. *Histoire veritable de tout ce qui s'est fait & passé dans la Ville de Lyon, en la Mort de Messieurs de Cinq-Mars & de Thou. Ensemble les interrogations qui leur ont esté faictes, & responces à icelles*, der optræder som nr. 19 i bind 26. Det er ikke en mazarinade, fordi den er udgivet i 1642, men man kan forstå, at den har haft interesse under Fronden. Det vil sige, at der i Det Kongelige

Biblioteks *Collection de Mazarinades*, er 1.853 mazarinader. Af disse er flere dubletter og mange varianttryk af de samme tekster.

Til de 1.853 mazarinader i Det Kongelige Biblioteks *Collection de Mazarinades* skal lægges et stort antal mazarinader, der enten er indbundet enkeltvis eller i samlingsbind, og som befinder sig uden for *Collection de Mazarinades*, enten i Det Kongelige Biblioteks oprindelige samling eller i Universitetsbibliotekets samling. Der findes desuden håndskrevne mazarinader i håndskriftsamlingen.

I selve samlingen *Collection de Mazarinades* er der et stort antal mazarinader – ca. 100 – som af Moreau blev betegnet som sjældne eller meget sjældne. Der er i samlingen enkelte unika, som tilsyneladende ikke findes i andre biblioteker. Følgende tryk synes på nuværende tidspunkt at være unika:

- *Declaration du Roy, envoyée à Monseigneur l'Abbé d'Esney, Lieutenant Général pour Sa Majesté au Gouvernement de Lyonnais, Forests, & Beaujollois. Verifiée en parlement, Sa Majesté seant en son lict de Justice, le dernier Juillet, mil six cens quarante-huict*, Lyon, Chez Jean-Aymé Candy, Imprimeur Ordinaire du Roy, 1648, 11, [1] p.
- *Suite de la Complainte des veritables françois* [s.l.]: [s.n.], 1649, 14 p.
- *Dernieres responses faites aux députez du Parlement de Paris; ensembles les articles proposez par le Roy, pour la paix*, [s.l.], [s.n.], [s.a.], 7, [1] p

Derudover er der de tre følgende eksemplarer, som hverken optræder hos Moreau eller i Artois' katalog på Bibliothèque Mazarine, men hvoraf der findes et eksemplar på andre biblioteker i verden:

- *Discours exempt de Passion, sur les Tumultes arrivez à Paris en 1648 & 1649* [s.l.]: [s.n.], [s.a.], 43, [1] p. [1 ex. på Bibliothèque Municipale de Grenoble, K 3229]
- *Lettre du Roy à Monseigneur l'Abbé d'Esney, Lieutenant Général pour Sa Majesté en la Ville de Lyon*, [s.l.]: [s.n.] [Lyon: Candy] 3, [1] p. [1 ex. i Wolfenbüttel, Gk 2190 (11)]
- *Responce a la fauce Relation du Parlement de Provence* [s.l.]: [s.n.], [s.a.], 6 p. [1 ex i Sankt-Petersborg, 1 ex i Chantilly, 1 ex hos Lebaudy]

Derudover er der følgende mazarinade, hvor teksten kendes i forvejen, men hvor udgaven fra den engelske trykker i Haag, Samuel Brown, ikke kendes.

Ill. 15 (t.v.): Ryggen af bindet om bind 10 i KB's samling af mazarinader. (KB, Collection de Mazarinades, bd. 10).

Ill. 16 (t.h.): Ryggen af bindet om det første bind i Camusets samling af mazarinader. (KB, Collection de Mazarinades, bd. 2).

- *Arret de la cour de parlement pour la liberté de messieurs les princes, A la Hay: Imprimé chez Samuel Broun, 1651 [1] f. in-fol., Moreau nr. 289, anden udgave.*⁷¹

Endelig er der en række tryk fra den kongelige bogtrykker i Lyon, Jean-Aymé Candy, som ikke kendtes i forvejen. Det drejer sig om de følgende elleve tryk, hvoraf kun tre kendes på andre biblioteker:

- *Lettres et déclaration du Roy, sur le sujet de sa sortie de Paris. Avec l'Arrest de son Conseil d'estat, portant cassation de celui du Parlement de Paris, concernant le logement des Troupes de Sa Majesté, Lyon, Chez Jean-Aymé Candy, Imprimeur Ordinaire du Roy, 1649, 16 s. Moreau nr. 2289, anden udgave.*
- *Lettres de Monsieur le Prince à Monsieur de Montbazon, & à Messieurs les prevost des Marchands et Eschevins de la ville de Paris. Lyon, Chez Jean-Aymé Candy, Imprimeur Ordinaire du Roy, 1649 (3, [1] s.). Moreau nr. 2274.*
- *La déplorable mort de Charles I. Roy de la Grand'Bretagne. Lyon, Chez Jean-Aymé Candy, Imprimeur Ordinaire du Roy, 1649 (8 s.). Moreau nr. 1005.*
- *Les Réjouissances de Paris pour les graces receuës de leurs Majestez et les submissions que toutes les Compagnies Souveraines & Corps de la Ville leur en sont venuës rendre, cette semaine à S. Germain en Laye, Lyon, Chez Jean-Aymé Candy, Imprimeur Ordinaire du Roy, 1649 (8 s.). Moreau nr. 3093.*
- *Lettre d'un bourgeois de Paris estant à la cour, envoyée à Paris, à un sien amy, le 26 Janvier 1649. Sur le sujet des presens mouvemens, Lyon: Chez Jean-Aymé Candy, Imprimeur Ordinaire du Roy, 1649. Moreau nr. 1855. [1 ex. af Lyon-udgaven i Herzog August Bibliothek i Wolfenbüttel, opstilling: A: 10.14.2 Pol. (6)]*
- *Lettre circulaire pour la convocation des Estats généraux. De par le Roy, Lyon, Chez Jean-Aymé Candy, Imprimeur Ordinaire du Roy, 1649. Moreau nr. 1829.*
- *Taxes faites des maisons sises aux environs de Paris et ailleurs, exécution de l'Arrest suivant du Conseil, Lyon, Chez Jean-Aymé Candy, Imprimeur*

⁷¹ Etbladstryk er ikke medtaget i det nederlandske *short-title katalog*, SCTN, hvorfor dette etbladstryk ikke fremgår deraf.

- Ordinaire du Roy, 1649. Moreau nr. 3753. [1 ex. i Bibliothèque Municipale de Grenoble, opstilling: K 477]
- *L'envoy à Paris d'un Herauld d'armes de la part du Roy et ce qui s'est passé en suite*, Lyon, Chez Jean-Aymé Candy, Imprimeur Ordinaire du Roy, 1649. Moreau nr. 1262. [1 ex. af Lyon-udgaven i Herzog August Bibliothek i Wolfenbüttel, Opstilling: M: Gk 2189 (22)]
 - *Declaration du Roy, portant revocation de toutes Commissions extraordinaires, mesme de celles des Intendans des Justices es Provinces du Royaume, Avec descharge à ses Sujets, des restes des Tailles avant l'année mil six cens quarante-sept, & remise d'un demy quartier d'icelles pour les années mil six cens quarante-huict & mil six cens quarante-neuf.: Verifiée en Parlement le dix-huictième jour de Juillet mil six cens quarente-huict.* Lyon, Chez Jean-Aymé Candy, Imprimeur Ordinaire du Roy, 1648 (8 s.). Moreau nr. 937.
 - *Declaration du Roy, portant revocation des Intendans de Justice & remise des restes des Tailles jusques en quarante-six inclusivement, & d'un demy Quartier pour les années quarante-huict et quarante-neuf. Avec retablissement des Officiers en la fonction de leurs charges. Verifiée en la Cour des Aydes le 18. Juillet 1648,* Lyon, Chez Jean-Aymé Candy, Imprimeur Ordinaire du Roy, 1648. Moreau nr. 939.
 - *Lettres Patentes du Roy, sur l'Establissement d'une Chambre de Justice, pour la Recherche et punition des Abus & malversations commises au Faict de ses Finances. Vérifiées en Parlement, le 18 juillet 1648,* Lyon, Chez Jean-Aymé Candy, Imprimeur Ordinaire du Roy, 1648. Moreau nr. 2294.

Det har været kendt, at den kongelige bogtrykker i Lyon, Candy, trykte kopier af visse pjecer trykt i Paris, men disse tolv pjecer fra hans tryk-presse har ikke tidligere været kendt.⁷²

Proveniens

I den oprindelige kerne af Det Kongelige Biblioteks samlinger, grundlagt i perioden efter 1648, har der kun været få mazarinader. Udover "Diversi tractatus Gallici et latini" har der været de følgende fire titler: *Jugement de tout ce qui a esté imprimé af Naudé* (1649), *le Ministre victorieux de l'envie af Du Faur*, *Lettres d'Avaux et Servien* og *Discours de la souveraineté des roys*.⁷³

⁷² En særlig tak til Christophe Vellet, der kontrollerede oplysningerne i Hubert Carriers seddelkartotek, efter at jeg selv var taget fra Paris.

⁷³ Det Kongelige Biblioteks arkiv E3. Jeg har her kigget på *Libri Historici, Catalogi et bibliothecæ, Libri hispanici, italici Gallici etc.* Af Det Kongelige Biblioteks arkiv E20 (katalog

Der har fra et tidligt tidspunkt i Det Kongelige Bibliotek befundet sig to eksemplarer af *Esclaircissement de quelques difficultez touchant l'administration du Cardinal Mazarin* (Moreau nr. 1181) i KB. Det ene er indbundet i et Frederik 3. bind, og det andet er givet fra Det Kongelige Bibliotek (*Ex donatione regia*) til Universitetsbiblioteket i 1730 for at hjælpe med at genopbygge samlingerne efter branden i 1728.⁷⁴

Grundstammen i Det Kongelige Bibliotek bestod af samlinger fra Frederik 3.s forfædre samt erhvervelse af samlinger tilhørende Joachim Gersdorff, Laurids Ulfeldt, Niels Friis og Peder Scavenius.⁷⁵ Et af de fire tidlige biblioteker, der indgik i Det Kongelige Bibliotek var Mogens Friis' bibliotek, men der synes ikke at være mazarinader i hans bibliotek (hvor der ikke er nogen bøger udgivet efter 1650).⁷⁶

De store samlinger af mazarinader er kommet ind i 1700-tallet. Flere samlinger af mazarinader er indgået i Det Kongelige Biblioteks samlinger fra Christian Reitzers (1665-1736) bibliotek, som blev erhvervet i 1721.⁷⁷ I den bevarede håndskrevne katalog over Reitzers bibliotek (Det Kongelige Biblioteks arkiv, E 15) findes de især i første bind på siderne f. 280v-f. 283r. Katalogposterne på disse numre i E 15 er langt mere udførlige end Det Kongelige Biblioteks gamle håndskrevne katalogposter, som siden er blevet retrodigitaliseret i REX. Der findes således titel og årstal på alle de skrifter der er indeholdt. Det er derfor muligt at iden-

over bogbestanden 1730) fremgår det, at der er kommet langt flere mazarinader ind i samlingerne. Erik Petersen nævner i "Wulfstans kodex og Schumachers liste. Om den ældste fortegnelse over håndskrifter i Det Kongelige Bibliotek", *Fund og Forskning* 48, 2009, s. 29 og 51, at nr. 11 på Schumachers liste fra 1665 over håndskrifter i det daværende Kongelige Bibliotek (KB's arkiv E 8 a f. 2v) har titlen *Epitaphia quædam Mazarino defuncto facta* ("Nogle epitafier lavet til den afdøde Mazarin"). Håndskriftet har ikke kunnet identificeres med noget håndskrift i Gammel Kongelig Samling.

⁷⁴ Et eksemplar forefandt i Scavenius' bibliotek, som blev givet til Det Kongelige Bibliotek i 1665, jf. *Designatio librorum in qualibet facultate, materia & lingua rariorum, summa cura, tum quoad librorum, editionum ve perfectionem, tum quoad eorundem compactionem varijs in locis, in amorem patriæ, & supplementum instructissimæ Bibliothecæ Regiæ, conquisitorum.* [Petri Scavenij], København, [s.n.], 1665, p. 275, nr. 169.

⁷⁵ Harald Ilsøe, Magnus Frisius MP. Fra det Kongelige Biblioteks Samlinger til et jysk herregårdsbibliotek på Christian IVs tid. *Fund og Forskning*, 34, 1995, s. 60-98.

⁷⁶ Harald Ilsøe, Magnus Frisius mp., 1995, s. .

⁷⁷ Om Reitzers bibliotek se Harald Ilsøe: *Det Kongelige Bibliotek i Støbeskeen*, 1999, 1, s. 312-402. E. C. Werlauff, *Historiske Efterretninger om det store kongelige Bibliothek i København*, 1844. s. 72-78. Efter at Reitzers bibliotek var blevet indlemmet i KB, skrev Andreas Højer en kort artikel om det i tidsskriftet *Nova litteraria*, 11, 1721. Siden skrev Rasmus Nyerup en artikel om Reitzers bibliotek: Bidrag til det kongelige Bibliotheks Historie. *Minerva*, 1786, September Hæfte, Første Afdeeling, s. 320-329.

tificere de følgende bind i mazarinade-samlingen som stammende fra Christian Reitzers bibliotek: Bind 1 (Reitzers nr. 1815, La nazarde a Jule Mazazin. Paris 1649 cum allis 142 tractatibus maxemam partem satyriciis et ad ejusdem anni historiam petinentibus] samt bind 23-27. Dertil kommer forskellige enkeltbind, som er indgået i enten Det Kongelige Biblioteks samlinger eller Universitetsbibliotekets samlinger. Reitzer ejede bl.a. *Histoire des Mouvemens de Bourdeaux*, 1651, som af Moreau blev vurderet til at være *rarissime*.

Det kan fastslås med sikkerhed, at bind 30, 31 og 33 i Det Kongelige Biblioteks *Collection de Mazarinades* stammer fra Thotts bibliotek.⁷⁸ Men der var mange flere bind med mazarinader i Thotts bibliotek, og det ser ud som om de ikke er indgået i Det Kongelige Bibliotek. Faktisk købte præsten og bogsamleren Herman Treschow (1739-1797) en del bind med mazarinader på auktionen over Thotts bøger. Herman Treschow fungerede som agent for en række bogsamlere.⁷⁹ Allerede ved Senkenbergs auktion i Wien i 1768 købte han som kommissionær for flere "af vore lærde,"⁸⁰ og før sin død i 1790 benyttede grev Frederik Christian Schack, den første besidder af stamhuset Giesegaard, Herman Treschow som fast auktionskommisær.⁸¹ Treschow købte desuden hele A.G. Moltkes bibliotek, og det skyldtes Treschows mellemkomst, at den berømte filolog J.J. Reiskes samling af græske og orientalske håndskrifter efter hans død 1774 kom til Danmark.⁸² De fra Thott stammende samlingsbind med mazarinader er ikke at spore i auktionskatalogerne over Schacks og Treschows biblioteker. Man kunne imidlertid forestille sig, at det ud fra den relativt præcise katalogisering i Thott-katalogen og den præcise katalogisering af samlingsbind med mazarinader, som de fleste forskningsbiblioteker har foretaget, ville være muligt at spore, i hvilket udenlandsk bibliotek disse samlingsbind befinder sig i dag.

I forbindelse med Thott og samlerne i 1700-tallet kan det være værdt at bemærke, at både Hans Gram (1685-1748) og Bolle Willum Luxdorff

⁷⁸ *Catalogi Bibliothecæ Thottianæ* (KB's eksemplar med køberoplysninger), 1789-95, bind 5., del 2., s. 47-49, nr. 13289; *ibid.*, s. 68-72, nr., 13299; *ibid.*, s. 30-33, nr. 13204 (Købt af Suhm).

⁷⁹ Harald Ilsøe: *Biblioteker til salg. Om danske bogauktioner og kataloger 1661-1811*, s. 25, 211, 218, 228.

⁸⁰ "Herman Treschows rejseoptegnelser" ved Bjørn Kornerup, *Danske Magazin*, 7. rk. bd. 6, s. 373-393, s. 377.

⁸¹ Schacks bibliotek er behandlet af A. Hejselbjerg Paulsen i *Sønderjysk maanedsskrift*, 45, 1969, 363-68.

⁸² Werlauff: *Historiske Efterretninger om det store kongelige Bibliothek i Kiøbenhavn*, 1844, s. 272 note f og s. 275 note h.

(1716-1788) har ejet eksemplarer af Gabriel Naudés dialog om mazarinader, *Mascurat*, som de har skrevet håndskrevne noter i. Gram købte sit eksemplar i 1733 i København og skrev noter af bibliografisk karakter bagest vedrørende kendskabet til denne sjældne bog. Heraf kan man forstå, at Peter Scavenius i hvert fald havde ejet et eksemplar af *Mascurat*, hvilket også er rigtigt, hvis man kontrollerer i Scavenius' katalog.⁸³ Luxdorph fortæller, at han har købt sit eksemplar på auktionen efter sin ven Frederik Christian Sevel, i 1779 for fire daler. Det er et smukt eksemplar i stort papir, med Luxdorfs super-exlibris og hans håndskrevne ejermærke, og bagest i bogen er der en blank side helt udfyldt med noter af indholdsmæssig karakter. I sin artikel om "Bolle Willum Luxdorfs samling af Trykkefrihedens Skrifter 1770-1773" spørger Henrik Horstbøll: "Rummer Luxdorfs læsning en nøgle til hans interesse for trykkefrihedens skrifter?" Luxdorfs noter falder efter hans af samling af Trykkefrihedens Skrifter 1770-1773, men læsningen af *Mascurat* kan i hvert fald sættes i tæt forbindelse med Luxdorfs interesse for trykkefrihedens skrifter. I sit luksuøse eksemplar sammenligner Luxdorph bl.a. en passage i Naudés tekst om almuens appropriering af trykkekunsten og litteraturen med sin egen oplevelse af en tjener der fandt på viser, der var "assez méchants" i forbindelse med Struensees fald den 17. januar 1772: "Mon valet faisait aussi d'esses mechans vers au sujet de la revolution du 17de Janvier 1772." Ved auktionen over Luxdorfs bibliotek købte Det Kongelige Bibliotek 1649-udgaven af *Mascurat*, mens Suhm købte 1650-udgaven.⁸⁴

De aristokratiske samlere fra slutningen af 1700-tallet, hvis samlinger senere skulle indgå i det Kongelige Biblioteks samlinger, interesserede sig tilsyneladende ikke kun for humanismens skønneste frembringelser fra bogtrykkerkunstens vuggetid, men også for de spottende, tidsbundne kampskrifter med egen boghistorisk betydning.

Samtidige samlere i 1600-tallet

Fronden startede umiddelbart før den Westfalske Fred og samme år som Christian 4. døde. Der var i perioden en vis udveksling mellem Danmark

⁸³ *Designatio librorum in qualibet facultate, materia & lingua rariorum* [Petri Scavenij], [s.n.], 1665, p. 187, nr. 230.

⁸⁴ *Bibliotheca Luxdorphiana, sive index librorum quos reliquit ... B.W. Luxdorph ... quorum sectio fiet* 1789 ad d. 14 Septembris 1789, pars I, p. 170, nr. 1522 og 1523. Køberoplysningerne stammer fra et eksemplar af auktionskataloget i det norske Nasjonalbiblioteket, opstilling: A 35 Lux. Luxdorfs bibliotek synes i øvrigt ikke at have indeholdt mazarinader.

og Frankrig, der bl.a. gav sig udslag i bøger trykt på fransk i Danmark.⁸⁵ Det er nok ikke mere end et tilfælde, at *Les Contents et Mécontents du siècle, Balet dansé au Palais Royal de Kopenhagen le 14. Octob. 1650 en présence de leurs Maiestez Sérenissimes* (København, 1650) deler titelstruktur med *Les contens et mescontens sur le sujet du temps* (Paris, [s.n.], 1649 (Moreau nr. 789)). Men det virker sandsynligt, at *Declaration om Regjeringens Førelse under en Formynderregjering ved en mulig indtrædende Mindreaarighed*, underskrevet Frederik 3. den 9. juni 1651 kan være blevet forfattet med et øje på de samtidige uroligheder i Frankrig.

Flere danske officerer deltog i Frondens kampe,⁸⁶ der var diplomatisk kontakt mellem Danmark og Frankrig, og desuden var der lærd korrespondance mellem danske og franske lærde. Ole Worm korresponderede således med Gabriel Naudé og Isaac Lapeyrère (der blev bibliotekar for Condé). I et brev af den 16. august 1649 takker Lapeyrère Worm "fordi du har haft mig i Tankerne, medens Frankrig var hjemsoegt af indre Had og Partistrid" og han fortsætter:

"Jeg vil gerne gøre dig bekendt med, at jeg bestandig har haft det godt under de uroligheder, hvori jeg aldeles ikke tog nogen Del. Du vil iøvrigt snart erfare, at vore landsmænds Sind paa alle Punkter er faldet til Ro og er kommet til sig selv, siden vor Konge er vendt tilbage til Paris; denne Fyrstestad modtog ham med utallige Bønner og Bifaldsraab, ja med Taarer udgydt af Glæde".⁸⁷

De bøger og håndskrifter Worm skrev sammen med Naudé og Isaac Lapeyrère om, var af en helt anden karakter end mazarinader.

Flere danske officerer i udenlandsk tjeneste og flere unge adelige, der studerede i udlandet og forberedte sig til en karriere ved hoffet, købte mazarinader og mazarinade-lignende tekster. Der kendes desværre ikke noget bibliotek efter den officer med tilknytning til kongeriget Danmark, som selv var en aktiv hovedperson i Fronden, den holstenske officer Josias Rantzau (1609-1650). Josias Rantzau var søn af Breide Rantzau (1556-1618), der igen var næstældste søn af Henrik Rantzau

⁸⁵ Anders Toftgaard, *Les langues à la cour de Danemark à la Renaissance et l'italianisme à l'époque de Christian 4. (1577-1648)*. Anna Kathrin Bleuler og Jean Balsamo (red.), *Les cours : lieux de rencontre et d'élaboration des langues vernaculaires à la renaissance (1480-1620)*, Genève : Droz, under udgivelse.

⁸⁶ Henny Glarbo, *Fra reformationen til Christian 5.s død*. Franz v. Jessen (red.), *Danske i Paris gennem Tiderne*, 1936, s. 113-204.

⁸⁷ H.D. Schepelern, *Breve fra og til Ole Worm*, 1965-68, bind 3, s. 383.

og dansk rigsråd.⁸⁸ Efter at have tjent sammen med grev Hans Schack (1609-1676) var Josias Rantzau i fransk tjeneste fra 1635, og den smukke men drikfældige officer udviste et stort mod og mistede både øje, øre, ben og arm i forskellige slag. Rantzau fik en endog meget betydelig stilling under Mazarin. Han blev i 1645 udnævnt til marskal af Frankrig og guvernør af Dunkerque. Under Fronnden anklagede man ham for at have forhandlet med spanierne om salg af Dunkerque og han måtte tilbringe knapt et år i Vincennes-slottet. Rantzau døde i 1650 kort tid efter at være blevet løsladt. At Mazarin lod ham falde blev af Naudé i *Mascurat* brugt som en begrundelse for, at Mazarin ikke kun støttede sine egne støtter.

Moreau antog, at der var tale om et falsk brev i mazarinaden *Lettre de monsieur le mareschal de Ranzau, gouverneur de Dunquerque: a monseigneur le duc d'Orleans* (Paris: Chez Rolin de La Haye, 1649). Rantzau bliver nævnt i 2312 *La Liste des Mal-Contents de la Cour avec le Sujet de leurs Plaintes* ([s.l.], [s.n.], [s.a.] [1649], Moreau nr. 2312). Den berømte hofprædikant François Hédelin, abbé d'Aubignac, holdt ligtale over Rantzau, og den blev udgivet som en publikation, der tæller som en mazarinade: *Panégyrique funèbre de très-haut et puissant seigneur Josias, comte de Rantzau, mareschal de France, gouverneur de Dunkerque, Bergh et autres lieux. Prononcé le 26 Octobre 1650 dans l'église des nouvelles catholiques* (Paris, Charles de Sercy, 1650, Moreau nr. 2664).

En dansk officer, der levede samtidig med Fronnden, og som har ejet mazarinader, var til gengæld officeren Mogens Krag (1625-1676, søn af Niels Krag til Trudsholm), der på sine bøger underskrev sig Magnus Kragh.⁸⁹ Mogens Krag var uddannet i Strasburg og Italien (Siena 1651, Padova 1652).⁹⁰ I 1657 blev han oberstløjtnant under Kjeld Lange, og han udmærkede sig under svenskernes belejring af København i 1659. Ifølge militærhistorikeren Rockstroh havde Kragh forud for hvervningen under Kjeld Lange "uden tvivl i flere år været i udenlandsk, formentlig fransk, tjeneste thi han udtrykker sig skriftlig på formfuldendt fransk."

⁸⁸ K.C. Rockstroh: Josias Rantzau. *Dansk Biografisk Leksikon*, 2. udg. (artikel gentaget i 3. udgave). I *Historiske personer set med legens øjne* (1962, s. 149-159), fremførte Ove Brinch Ietsindigt den hypotese, at Josias Rantzau kunne være far til Ludvig 14.

⁸⁹ K.C. Rockstroh: Mogens Krag, Magnus Krag, til Kås. *Dansk Biografisk Leksikon*, 2. udg. (artikel gentaget i 3. udgave).

⁹⁰ Mogens Krag optræder ikke i Vello Helk, *Dansk-norske studierejser, fra reformationen til enevælden 1536-1660, med en matrikel over studerende i udlandet*, 1987, men i Henny Glarbo, *Danske og norske studerende i Padua, Personalhistorisk tidsskrift*, 49, s. 105.

Mogens Krag var efter alt at dømme i besiddelse af et righoldigt bibliotek, der var særligt stærkt på franske, italienske og spanske bøger.⁹¹ Alle hans bøger synes at have et A eller B på titelbladet efterfulgt af et nummer, og i nogle tilfælde er dette nummer gengivet på ryggen.⁹² Det gælder f.eks. *Factum, ou Defenses de Messire Philippe de la Mothe-Houdancourt, Duc de Cardonne & Marechal de France, cy-devant Vice-Roy et Capitaine General en Catalogne* (Paris, Louis Sevestre, 1649).⁹³ Det er uvist, om nummeret er en opstillingssignatur i Mogens Krags bibliotek eller en opstillingssignatur fra et bibliotek han har overtaget. Det kunne tale for det første, at alle bøger fra Kraghs bibliotek indeholder nummeret, at mange af bøgerne stammer fra Kraghs egen levetid, samt at flere bøger indeholder en bibliotekssignatur fra et tidligere bibliotek i kraft af det røde kridtnummer. Mazarinaderne i bind nummer 26 i *Collection de Mazarinades* har opstillingssignaturer A 1371-92, men ikke Kraghs ejermærke. En samling af mazarinade-tekster udgivet i Haag i 1652 har ligeledes et A-nummer: A. 1469, men ikke Kraghs ejermærke.⁹⁴ Bindet har oprindelig været i Det Kongelige Biblioteks samlinger, men blev i 1730, efter branden, doneret til Universitetsbiblioteket.⁹⁵

En anden dansker, der var samtidig med Fronden, og som har ejet mazarinader, var Just Høg til Fuldtofte (1640-1694).⁹⁶ Ved sin død var Just Høg vicesatholder i Norge, og han havde tidligere fungeret som diplomat. Efter at have været reel leder af den danske legation til fredskongressen i Nijmegen 1676-1679 var han i årene 1679-81 ambassadør i Paris. I 1695 blev hans bibliotek solgt ved auktion i København for en samlet sum af 5000 rdl, hvoraf Det Kongelige Bibliotek havde betalt 412

⁹¹ Otto Walde, Studier i ældre dansk bibliotekshistoria, *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* 19 (1932), s. 56-59. Lauritz Nielsen, Danske Privatbiblioteker gennem Tiderne, bd. 1 (det eneste udgivne:) Indtil udgangen af det 17. Aarhundrede, 1946, s. 147-149.

⁹² På et eksemplar af Lucrezia Marinella, *La nobilità, et l'eccellenza delle donne, co' diffetti, e mancamenti de gli huomini*. Venetia : Gio. Battista Combi, 1621 (3. udg., opstilling: Sfv.: 1, 135 8° 61297) står Mogens Krags håndskrevne ejernavn på titelsiden sammen med signaturen: B 148, der også er påskrevet bogryggen.

⁹³ Opstilling : 64, 276. 02682. Bogen er indbundet i lyst pergamentbind. På ryggen er der med fransk skrift skrevet: Defenses du Mareschael de la Mot, og nederst på ryggen er der skrevet: A. 1383. Desuden har den et nummer skrevet med rødt kridt på indersiden af forpermen.

⁹⁴ Det samme gælder de tolv udgaver af *Le courrier françois traduit fidèlement en vers burlesques*, Paris : chez Claude Boudeville, 1649 (Moreau nr. 2848; opstilling 64, 287 02816). De bærer signaturen A 1484.

⁹⁵ *Recueil de plusieurs pieces curieuses de ce temps* (opstilling: Fr. 9933 4°)

⁹⁶ Nielsen 1946, s. 147-149.

Ill. 17: Håndskrevet titelblad fra Camusets samling af mazarinader. (KB, Collection de Mazarinades, bd. 2).

Ill. 18: Håndskrevet afsnitsinddeling fra Camusets samling af mazarinader. (KB, Collection de Mazarinades, bd. 2).

Rigsdaler. Biblioteket blev altså splittet, og bøger derfra findes nu bl.a. i Oslo, Odense stift og Statsbiblioteket i Århus.⁹⁷ Høg skrev sit navn i en række af bøgerne, hvorved det kan ses, at han købte flere bøger i Nijmegen og i Paris. Det gælder f.eks. den franske oversættelse af den biografi, som Galeazzo Gualdo Priorato skrev efter Mazarins død: *Vie et qualitez du Cardinal Mazarin, premier ministre du Roy très-chrestien*, et pirattryk, hvor han på titelbladet har skrevet *Justus Høegh. Paris 10 Octob. 1681*. Denne bog er som mange af Høgs bøger genkendelig ved hans våben øverst på ryggen af bogen, der er indbundet i (fransk) helbind med gulddekoration og ægte bind på ryggen og med farverigt marmorert papir som forsats.⁹⁸ Bind 29 i *Collection de Mazarinades* kommer fra Høgs

⁹⁷ Otto Walde, Studier i ældre dansk bibliotekshistoria, *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* 19 (1932), s. 1-66. KB, Ms. phot. 121 folio: Danica i O. Waldes seddelsamlinger til biblioteks- og boghistorie, læg 9, bl. 87-91.

⁹⁸ En anden del af Høgs bibliotek – 1.200 bind – var if. katalogen (*Involucro albo compacti*) indbundet i hvidt skind, jf. Harald Ilsøe: *Biblioteker til salg. Om danske bogauktioner og kata-*

bibliotek, hvorfra det (ligesom den førnævnte *Histoire des Mouvemens de Bourdeaux*, 1651, som Høg havde købt den 5. september 1678 i Nijmegen) er overgået til Reitzers bibliotek.⁹⁹ Høg ejede desuden en række årgange af *Le Mercure François*, 1617-1648 i samme bindtype.

Endelig ejede Corfitz Rosenkrantz (1628-1653), der var i Orléans i 1650, og som døde i en ung alder, mens han var sekretær hos Cornelius Lerche i Madrid, et eksemplar af *Recueil de Pièces* (den Haag, 1652) hvori han har skrevet sit navn.

Camuset

En interessant del af samlingen udgøres af seks af de første bind, som er samlet af en fransk samtidig: Bind 2-7 er samlet af en vis Pierre Camuset, der præsenterer sig som "conseiller du roi, eslu en l'élection de Paris." *Conseiller du roi* var ikke en beskyttet titel, men med ordet élu får vi en præcis funktions-beskrivelse. En élection var en administrativ enhed hvor de såkaldte élus var skatteopkrævere.

Pierre Camuset lader sin samling indlede af et portræt af Broussel og den meget udbredte hyldesttekst *A Monsieur de Broussel conseiller du Roy au Parlement de Paris* (Moreau nr. 5). Den kommer før indholdsfortegnelsen og før de tre forskellige serier af portrætter af Frondens hovedpersoner. Derefter kommer et trykt "Preface servant d'avertissement au Lecteur" som synes at tale om en samling af skrifter ikke ulig samlingsbindet. Kan det være Pierre Camusets egen?

Camuset blev indskrevet ved forbrugsskatteretten (la cour des aides) som élu i Paris électionen den 9. december 1622.¹⁰⁰ Han blev gift den 10. februar 1641 med Agnès, datter af Jean Le Noir, advokat i parlamentet. Til stede ved brylluppet var René Chartier, som var professor ved det medicinske fakultet og udgiver af værker af både Hippocrates og Galen.¹⁰¹

loger 1661-1811, 2007, s. 74; Elberling, *Breve fra en Bogelsker*, 1985 (2den udg.), s. 195.

⁹⁹ Det Kongelige Biblioteks arkiv, E 15 (Katalog over Reitzers bibliotek), bind 1, bl. 283r nr. 1826.

¹⁰⁰ Jf. det håndskrevne register Comparдон: *Table alphabétique des lettres patentes, provisions d'offices et anoblissements enrégistrés à la cour des aides. (Z1A 5224-633 et Z1A 134-144). Originaux et copies collationnées (années 1189-1790)*, der er tilgængelig som fotokopi på læsesalen på Archives Nationales, Paris.

¹⁰¹ Archives nationales, Paris, Minutier central: MC/ET/XLIII/32 under datoen 1641-02-10.

Centralregistret for de parisiske notarer giver enkelte referencer til dokumenter der angår Camuset i årene 1641 og 1644. Han må være død før 1670, for der blev i 1670 trykt et retsligt partsinlæg, et *Factum*, mod et medlem af forbrugsskatteretten, M. Jacques-François Hebert og dennes mor, hvori Agnès le Noir bliver beskrevet som en svagelig enke.¹⁰²

Eftersom han blev udnævnt i 1622 og gift i 1641, og i øvrigt var død før 1670, må Pierre Camuset være blevet født omkring århundredskiftet. Medlemmerne af de forskellige domstole var ofte forbundet af familieband, men det kunne se ud som om Pierre Camuset havde giftet sig opad i hierarkiet, eftersom hans svigerfar var advokat i parlamentet.

Særligt i det første bind i samlingen har Camuset indledningsvist indsat en lang række portrætter af Frondens hovedpersoner, alle i kobberstik af Balthasar Montcornet (ca. 1600-1668). Først kommer portrætter af Broussel, Richelieu, Concini og La Mothe-Houdaincourt (der efter at have siddet fængslet i fire år for sit nederlag ved Lleida sluttede sig til Fronden). Dernæst kommer portrætter af Ludvig 14., Anna af Østrig, Le Duc d'Anjou (Ludvig 14.s bror), Madame, Mademoiselle, Md. De Montmorency et d'Aiguillon. Derefter kommer en særskilt serie på 32 portrætter med titlen "Pourtraits et les noms des Princes, Seigneurs et Notables du Conseil, qui ont pris la Deffence du Cardinal Mazarin" (Portrætter og navne på de prinser, herrer og bemærkelsesværdige personer fra Rådet, som har forsvaret Kardinal Mazarin). Disse portrætter efterfølges af 32 portrætter under titlen "Pourtraits et les noms des Princes et Seigneurs qui ont résisté aux Viollences du Card.al Mazarin par luy exercées tant a l'encontre du Parlement que la ville de Paris qu'il a Blocquée et assiegée en l'année 1649." (Portrætter og navne på de prinser og herrer, som har modstået den vold, som Kardinal Mazarin har udøvet mod både Paris parlament og by, som han blokerede og belejrede i året 1649).

Condé er inkluderet blandt de personer af rang, som støtter Mazarin, så af den grund, og fordi samlingen indledes af et portræt af Broussel,

¹⁰² *Factum pour Damoiselle Agnès le Noir, vefve de M. Pierre Camuset, vivant Conseiller du Roy & Esleu en l' Election de Paris, deffenderesse en evocation, Contre Monsieur M. Jacques-François Hebert, Conseiller de sa Majesté en la Cour des aydes de Paris, demandeur, & Dame Catherine Pasquier, sa mère, aussi deffenderesse en ladite evocation, & demanderesse afin de despens contre ladite Damoiselle Le Noir, suivant sa Requete du 23 juin 1670* i en samling af *Factums* på Bibliothèque Nationale de France, med opstillingen ms Nouvelle acquisition française 2439. Jacques-François Hebert optræder i Martine Bennini, *Les conseillers à la cour des aides (1604-1697): étude sociale*, Paris, 2010, s. 416 som nummer 129 i det prosopografiske opslagsværk: Han var *conseiller en la cour des aides* i årene 1667-1675.

ser det ud som om Pierre Camuset har oprettet sin samling i starten af Fronden, og at han selv har været på Frondens side.

KONKLUSION

Under Ludvig 14.s mindreårighed rejste en Fronde-vind sig mod kardinal Mazarin, og han blev i mazarinaderne placeret blandt talende statuer og manende genfærd – når han ikke ligefrem blev placeret i dødsriget. Det lykkedes imidlertid Mazarin at ride stormen af og i sidste ende triumfere som Ludvig 14.s politiske opdrager og fredsmageren for så selv at træde bort fra livets scene på det tidspunkt, hvor Ludvig 14 var klar til at tage magten i egen hånd.

Smædeskrifterne mod Mazarin er en vigtig etape i de politiske pamfletters historie. De er vigtige kilder til Frankrigs historie i 1600-tallet og er en underbelyst ressource til studiet af litterær kultur og det litterære felt i 1600-tallets Frankrig. Det forekommer for eksempel underligt, at litteraturhistorikeren Erich Auerbach, som i gentagne udgivelser interesserede sig for dannelsen af et publikum i 1600-tallets Frankrig, ikke kom ind på Mazarinaderne, der netop helt konkret rummer modsætningen mellem *la cour* og *la ville*.¹⁰³

Som boghistorisk fænomen er mazarinader ganske veludforskede fra fransk side, men Det Kongelige Biblioteks samling af mazarinader har hidtil været ukendt uden for Det Kongelige Bibliotek og er derfor ikke nævnt i litteraturen om mazarinade-samlinger i verden. Nu er samlingen blevet katalogiseret, hvorved den vil være lettere tilgængelig for forskere i Danmark og udlandet. Samlingen viser sig ved nærmere eftersyn at indeholde en række sjældne mazarinader og derudover indeholder den en mindre gruppe mazarinader og variantryk, som hidtil ikke har været registreret i de eksisterende bibliografier over mazarinader, hvorved den udvider vores kendskab til mazarinader. Den delsamling, der er skabt af Pierre Camuset, er særlig interessant, fordi den stammer fra en deltager i Fronden, der har gjort sit yderste for at skabe en personlig samling af tryksager og portrætter, der fastholdt Frondens hovedpersoner og begivenheder for eftertiden. Det Kongelige Biblioteks samling af mazarinader vidner som helhed om 1700-tals-samlernes interesse i boghistorie og i historiske perioder med trykkefrihed.

¹⁰³ Se dansk oversættelse af Erich Auerbachs artikel "La cour et la ville", *Classicisme & Lumières*, 3, 2006, s. 117-155, samt Michael Høxbro Andersen og Anders Toftgaard, "Introduktion til Erich Auerbachs La cour et la ville", samme sted, s. 109-115.

SUMMARY

ANDERS TOFTGAARD: *Amongst speaking statues and admonishing ghosts. Mazarinades in the collections of The Royal Library*

Mazarinade is a term for political writing that was published in different forms in France during (and related to) the Fronde (1648–1653). The Fronde was a series of civil wars that first broke out when Louis XIV (born 1638) was still a child, and Mazarin was the Chief Minister of France and responsible for the young king's education. Mazarin governed the country together with the king's mother, Anne of Austria. The term *mazarinade* covers pamphlets, letters, official documents, burlesque poetry, sonnets and ballads, discourses and dialogues.

The Royal Library in Copenhagen holds a collection of *mazarinades*. The Copenhagen collection was overlooked by scholars and Hubert Carrier (who travelled widely) because it had not been properly catalogued. The collection of *mazarinades* in the Royal Library has now been catalogued by the author of the article, and the catalogue is available in *Fund og Forskning online*. The article serves as an introduction to this hitherto unknown collection of *mazarinades*. After a presentation of the Fronde, and the term *mazarinade* and its denotation, the article lists the rare and unique *mazarinades* in the collections of The Royal Library, Copenhagen and where possible, traces their provenance.

The collection consists of 33 volumes of *mazarinades* that have been put together in the 19th century in order to form a single collection: *Collection de mazarinades*. Apart from this *Collection de mazarinades* there are other *mazarinades* in the holdings, stemming both from the Royal Library and from the University Library.

The 33 volumes (one volume has been missing for years) have been grouped together by various subsets. One of these subsets is a collection of *mazarinades* created by Pierre Camuset, who lived during the time of the Fronde. Camuset introduces himself as “conseiller du roi, eslu en l'élection de Paris”. Archival records show that he was appointed to this position on 9 December 1622, that in 1641 he married Agnès, daughter of Jean Le Noir, lawyer to the Parliament of Parisian, and that he died some years before 1670.

In the *Collection de Mazarinades*, there are approx. 100 *mazarinades* which were considered rare or “rarisime” by Célestin Moreau in his *Bibliographie des mazarinades* (1850–1851). There are three *mazarinades*, which would seem to be unique; three *mazarinades*, which are not recorded in the existing bibliographies of *mazarinades* (made by D'Artois and Carrier, in the Bibliothèque Mazarine) but of which there are copies in other libraries. There is a *mazarinade* printed by Samuel Brown in The Hague, which has not been recorded elsewhere. Finally, there are 11 *mazarinades* printed by Jean-Aimé Candy in Lyon, of which only three, judging from existing catalogues and bibliographies, seem to exist in other libraries.

Only few of the *mazarinades* were brought to Denmark during the Fronde. Most of them were collected by Danish 18th century collectors. Surprisingly, only a small part stems from the incredibly rich library of Count Otto Thott (1703–1785). When Thott's library was auctioned off, his *mazarinades* were bought by Herman Treschow (1739–1797) who acted as a commission agent for numerous book collectors, and due to the detailed cataloguing in Thott's auction catalogue, it would probably be possible to find the volumes from his library in a foreign library.

Both Hans Gram (1685–1748) and Bolle Willum Luxdorph (1716–1788) owned copies of Gabriel Naudé's *Mascurat* in which they wrote handwritten notes. Luxdorph was the great collector of Danish press freedom writings. In his marginal notes he compares a passage in Naudé's text about common people appropriating the art of printing with his own experience of a servant who came up with songs that were "assez mechants" during the fall of Struensee on 17 January 1772: "Mon valet faisait aussi d'asséz méchants vers su aujet de la revolution du 17de janvier 1772". Luxdorph's reading of *Mascurat* is thus in close connection with his interest in writings on press freedom.

The Mazarinades are valuable both for studies in history, literary history and history of the book. More specifically, the collection of Mazarinades in the Royal Library, on the one hand, through the example of Pierre Camuset, shows how an individual tried to get a grasp of an abnormal period, and on the other hand, through the example of Luxdorph, very clearly testifies to the 18th century interest in the history of the book and in historical periods with de facto freedom of the press.

